https://doi.org/10.18220/kid.633201

SİNOP RUM CEMAATİ'NİN 19. YÜZYILDAKİ SOSYAL YAPISI*

*Cenk DEMİR***

ÖZ

Her ne kadar tarihin belirli bir evresinden sonra yol ayrımına girilmiş olsa da Türklerle Rumlar uzun yıllar bir arada yaşamayı başardılar. Bu süreçte iki toplum arasındaki etkileşim, duruma göre bazen sınırlı bazense daha geniş alanda oldu. Her bölge veya şehirde bu vaziyet değişkenlik göstermiştir. Sinop'taki Türk ve Rum toplumlarının yaşanmışlıkları ise Anadolu'daki iki halkın paylaşımlarına dair asgari düzeyde fikir verecektir.Sinop'ta Müslüman halk içkale olarak tabir edilen sur içinde yaşarken gayrimüslim haneleri surun dışında yer alıyordu. Dolayısıyla bu çalışmada surun içindekiler değil, surun dışındakiler incelendi. Bu bağlamda Sinop Rumları özelinden hareketle bir toplumun 19. yüzyıldaki demografik, içtimaî, iktisadi, dinî ve çeşitli tarihsel vakıasına ışık tutulmaya çalışıldı. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda yer alan arşiv vesikaları ile çeşitli telif ve tetkik eserler ise çalışma sırasında istifade edilen başlıca kaynaklar oldu. Ortaya çıkan bilgiler çerçevesinde Sinop kent monografisine katkı sağlanması amaçlandı.

Anahtar Sözcükler: Karadeniz, Sinop, Rum, Azınlık, Ortodoks, Ayancık, Gerze

THE SOCIAL STRUCTURE OF THE GREEK COMMUNITY OF SİNOP IN THE 19th CENTURY

ABSTRACT

Even though they found themselves at the threshold of diverging roads after a critical moment in history, Turks and Greeks lived together for a long and considerable time. During such shared experience, the interaction between the two communities was sometimes limited, sometimes extensive due to location, city or region. The experiences of the Turkish and Greek communities in Sinop, for example, will provide data for the shared history of these communities in Anatolia/Asia Minor. The Muslim people who lived in Sinop would live within the castle walls, while non-Muslim families were living outside. Therefore, this study particularly examines the external life of the people who lived outside the city walls, rather than internal life of those who lived within. Contributing to Sinop's city monograph, the study aims to investigate the demographic, social, economic, religious and various historical developments that the communities witnessed in the 19th century, using archive documents and copyrighted material preserved at the Department of the Presidency State Archives of the Republic of Turkey.

Keywords: Black Sea, Sinop, Greek, Orthodox, Minorty, Ayancık, Gerze

* *Gönderim tarihi: 19.06.2019. Kabul tarihi:07.08.2019*

** *Dr. Öğr. Üyesi,* Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, SİNOP. cenkdemir@sinop.edu.tr *ORCID: 0000-0003-4075-6251*

Giriş

Batı Karadeniz bölgesinin doğusunda, Anadolu'nun ise Karadeniz'e uzanan en kuzey noktasında yer alan Sinop, tarihi geçmişi olan önemli bir liman kentidir. Şehrin eski adı Yunanca *Sinopolli*'dir. Ayrıca kentin ismi noktasında Müslüman kaynaklarında ve erken dönem Osmanlı vekayinamelerinde *Sanub*, *Sinab* ve *Sinub* gibi isimlendirmelere de rastlamak mümkündür.[1] Sinop'un doğal bir limana sahip olması nedeniyle eski dönem denizcilerinin dikkatini çektiğini belirten Fransız gezgin Charles Texier, Yunanlıların Karadeniz'e (Pont-Euxin) gelmelerinden çok önce Fenikelilerin Sinop kıyılarına gelerek Asurlularla alışveriş yaptıklarını söylemektedir. Buna karşılık Yunan kaynakları şehrin kuruluşunu Argonaute Autolycus'a dayandırmaktadır. Diğer taraftan Sinop'un güzelliğini ve şehrin savunmasının zayıf olduğunu keşfeden Miletlilerin kente hâkim olup, dışarıdan göçmenler getirerek bölgeyi kolonize etmesi ile birlikte Sinop'un kurulduğu görüşü de hâkimdir.[2] Strabon da şehrin kuruluşunun Miletliler tarafından gerçekleştiğini ve Sinop isminin Karadeniz'deki en önemli Milet kolonisinin adı olan Sinope'den (Yun. Σινώπη) aldığını ifade etmektedir.[3] Sinop'ta, Yunan yerleşimine dair en eski arkeolojik bulgular MÖ 600 civarına tarihlendirilmesine karşılık, düşündürücü bir şekilde Yunan kolonizasyonunun MÖ 700'lü yıllarda başladığı iddia edilmektedir.[4]

Daha sonraları Kimmerliler, ardından ise Pharnace tarafından işgal edilen Sinop, MÖ 220'de Pontus Kralı II. Mithradates tarafından zapt edildi. Özellikle VI. Mithradates Eupator (Büyük Mithradates) döneminde Sinop'ta yapılan süslü binalar, tapınaklar, kemer altları ile tersane kentin önemli imar faaliyetleri olarak kayıtlara geçti ve şehir uzun yıllar Pontus Krallığı'na bağlı kaldı.[5] MÖ 47'de Roma hâkimiyeti altına giren kent, müteakiben Bizans, 13. yüzyılın başında ise Trabzon Komnenos İmparatorluğu topraklarına dâhil oldu. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un hükümdarlı zamanında 1214'te Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan alınan şehir, Türkiye Selçuklularına tabi oldu. Bu tarihten sonra Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, bir yandan Sinop'u Türkleştirmiş diğer yandan da şehrin ticari ve içtimaî hayatını canlı tutmak adına hem yerli Rum ahalinin hem de farklı milletlere mensup tüccarların

---

1 Şehrin ismi hususunda birçok farklı görüş mevcuttur. Bir Amazon kraliçesinin isminden aldığı, Asur tanrılarından *Sin*'den ya da Hititçe *Sinova*'dan türediği veya Irmak Tanrısı Osopos'un, Apollo tarafından yakalanarak getirildiği yere adını veren *Sinopi* isimli kızdan geldiği iddialardan bazılarıdır. Mehmet Öz, "Sinop", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 37, s. 252. Ayrıca Sinop isminin etimolojik geçmişi için bkz. Özhan Öztürk, *Pontus: Antik Çağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Ankara 2016, s. 290-291.

2 Charles Texier, *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çev. Ali Suat, C: 3, Ankara 2002, s. 209.

3 Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, Çev. Adnan Pekman, İstanbul 2000, s. 22.

4 Öztürk, *a.g.e.*, s. 293.

5 Texier, *a.g.e.*, s. 209-210; Besim Darkot, "Sinop", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C: 10, İstanbul 1979, s. 684. Ayrıca Darkot'un *Sinop* maddesinde Mithradates Eupator, VII. Mithradates olarak verilmiştir. Ancak *Büyük Mithradates* unvanı ile bilinen kişi VI. Mithradates'tir. Dolayısıyla yukarıda yer alan bilgide VI. Mithradates ifadesi kullanılmıştır.

kentte ticaret yapmasını ve ikamet etmesini teşvik etti.[6] 1243 yılındaki Kösedağ Savaşı'nda Türkiye Selçukluları'nın Moğollar karşısında yenilmesi neticesinde Anadolu'daki siyasi karışıklığı fırsata çevirmek isteyen Trabzon Rum İmparatorluğu, 1256'da Sinop'u tekrar kendi topraklarına kattı. Ancak Sinop'taki bu Rum egemenliği uzun sürmedi. 1277'de Pervaneoğulları'nın, 1322'de ise Candaroğulları'nın[7] hâkimiyetine giren şehir, 1461 yılında Osmanlı Devleti'nin topraklarına dâhil oldu.[8]

Sinop'taki Rum ahali şehir doğusundaki surların dışındaki mahallelerde yaşıyordu.[9] Ünal'a göre, onların sur dışına çıkarılmaları muhtemelen Türk fethinden sonra gerçekleşmiştir.[10] Ünlü Türk seyyah Evliya Çelebi'nin Sinop'a dair seyahat notlarında, 1640'ların başında kalenin içinde ve dışında olmak üzere kentte toplam 24 mahalle olduğu ifade edilmektedir. Kalenin dışında bulunan Hristiyan mahalleri deniz kenarında yer alıyordu ve buradaki evler çok katlı, eski yapılardı. Haraç veren gayrimüslim sayısı 1.100'dü. Yaklaşık 100 gayrimüslim ise Sinop Kalesi'nin bakım ve tamiri ile görevlendirildikleri için her türlü vergiden muaftı.[11]

1654-1666 yılları arasından Halepli Paul'un Suriye, Anadolu, Karadeniz' kıyılarındaki Balkan ülkelerine ve Rusya'ya gerçekleştirdiği seyahatinin duraklarından birisi ise Sinop'tu. Evliya Çelebi gibi Halepli Paul da Sinop'taki Hristiyan evlerinin kale surlarının dışında olduğu belirtmektedir. Buna karşılık yaz mevsiminde Rus baskınlarına maruz kalmaktan korktuklarından dolayı birçoğunun kale içinde de evleri vardı ve yazın gelmesi ile birlikte bütün mallarını alarak kale içine taşınıyorlardı. Sinop'ta 1.000'den fazla Hristiyan aile rahat, mutlu ve güvenli bir şekilde yaşıyordu ve bu aileler, çok sayıda cariye ve erkek köleye sahipti. Her bir ailenin beş, altı ya da daha fazla sayıda cariyesi ve kölesi vardı. Şehir garnizonundaki askerî birliklerin, papazların, kadının ve diğer devlet memurlarının maaşları gayrimüslimlerden alınan vergilerden karşılanıyordu.[12]

---

6 Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 2014, s. 155.

7 Candaroğulları Beyliği döneminde Sinop'u ziyaret edenlerden birisi ise 14. yüzyılın önemli seyyahlarından biri olan İbn Battûta'dır. 1332 yılında Sinop'a gelen seyyah, bölgede 11 civarında Rum kasabasının bulunduğunu ve hepsinin de Müslüman egemenliği altında olduğunu belirtir. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi-I*, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul 2004, s. 442, 462.

8 Darkot, *a.g.m.*, ss. 685-686.

9 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16 yüzyıldaki tahrir kayıtlarında yer alan Sinop kaza merkezindeki Gayrimüslim mahallelerin isimleri şöyledir: Büyük Kilise, Aya Bedros, Ayakluca Kilise, Aya Nikola, Tersane, Arab(lar) Pınarı ve Aya Kostandin. Bu dönemde şehirdeki toplam Rum nüfusu ise 1487'de 815, 1530'da 1.256, 1560'da 1.070, 1582'de ise 1.425 idi. Tahrirlere göre Sinop kaza merkezinde ve merkez kazaya bağlı köylerde yaşayan Rum nüfus hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Ankara 2014, s. 85, 91-97, 102-103, 106-107, 117, 346.

10 Ünal, *a.g.e.*, s. 95.

11 Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C: 2, İstanbul 2006, s. 44.

12 Paul of Aleppo, *The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch: Part The Ninth: Conclusion of the Travels. Black Sea-Anatolia-Syria*, Çev. F. C. Belfour, Vol: II, London 1836, , s. 427-428.

Bu dönemde Rum cemaatine ait kentte 7 kilise bulunuyordu ve bunların tamamı surların dışında yer alıyordu.[13] İçlerinde Türklere ait evlerin bulunmadığı ve Sinop yarımadasının kuzeyinde yer alan Hristiyan mahallesindeki kiliselerde sabah ve akşamları çan çalıyordu.[14] Sinop'ta gayrimüslim tebaa içerisinde Rum nüfus çoğunluktaydı. Ermeniler ise sayıca az ve ekonomik açıdan yoksuldu. Ayrıca Ermenilerin, arazisi Rumlara ait olan bir de kiliseleri vardı. Halepli Paul Sinop'taki Rumların Ermenileri küçümsediklerini, Ermenilerin ibadet ettikleri kilise arazisinin Rum cemaatine ait kilise gayrimenkulü olduğu için burayı da kendilerinden almaya çalıştığını belirtmektedir. Diğer taraftan Sinop'taki Rum Ortodoks kiliseleri Amasya Metropolitliği'ne bağlıydı. Ancak Paul'un aktardığı bilgiye göre, Amasya'daki Hristiyan cemaatin tümüyle yoksullaşması ve buradaki metropolitliğin adeta harbeye dönüşmesi nedeniyle Amasya Metropoliti uzun süreden beri Sinop'ta yaşamaktaydı.[15]

18. yüzyılın başlarında Sinop'u ziyaret eden ve Rumlar hakkında bilgi edindiğimiz bir başka seyyah ise Fransız Joseph Pitton de Tournefort'tur. Tournefort'a, bu seyahatinde bir Alman hekim ve bir Fransız ressam arkadaşı da eşlik etmişti. Ekip, 6 Mayıs 1701[16] tarihinde Sinop'a gitmek için Abana'dan yola çıktı ve 7 Mayıs'ta Sinop'a vardı. Tournefort ziyareti sırasında, çevrede alçak bağ bulunmamasına rağmen çok iyi asma şarabı satan bir Rum'un evinde kaldı ve 10 Mayıs'ta Sinop'tan ayrılarak Gerze üzerinden doğuya doğru seyahatini sürdürdü. Fransız seyyah Sinop'a dair ilk izlenimlerinde, kentte hiçbir Yahudi'nin yaşamasına izin verilmediğini ve Rumlara güvenmeyen Türklerin, onları surların ötesinde, savunmasız büyük bir dış mahallede oturmaya zorladığını ifade etmektedir.[17]

---

[13] Bu kiliselerden ilkinin adı *Konstantin* (Constantine) *ve Helena* idi. İkincisinin ismi *Müjde* (Annunciation), Üçüncü kilisenin ismi ise *Aziz Nicolas* (St. Nicolas)'tı. *Papaz Aziz John* (St. John the Divine) isimli dördüncü kilise çok eski tarihlerde yapılmış yüksek kubbeli ve içlerinde en eski olanıydı. Bu kilisenin yakınlarında ise *Aziz Kugiaxn* (St. Kugiaxn) isminde büyük yapı ise beşinci kiliseydi. Altıncı kilisenin ismi *Vaftizci Aziz Yahya* (St. John the Baptist) idi. Deniz kenarında yer alan *Martir Theodor Tiron* (Martyr Theodorus of Thyron) isimli kilise ise Sinop'taki yedinci kiliseydi. Havari Aziz Andreas (St. Andrew)'ın komşu ülkeleri ziyaret ettikten sonra Sinop'a geldiğinde, Şehit Theodor Tiron mabedinin içerisinde yer alan koltuk şeklinde mermer bir taşa oturduğu rivayet edilmekteydi. Aynı zamanda bu kilisede Sinoplu Aziz Fokas'ın (St. Foka/St.Phocas) mezarının saklı olduğuna inanılmaktaydı.

[14] Ayrıca bu bölgede eski bir saray kalıntısı bulunmaktaydı. Burası Sinop'un Hristiyan imparatorlar tarafından yönetildiği dönemden kalma bir yerdi. Bu muhteşem yapının etrafı ise Hristiyanlara ait harabe evlerle çevriliydi. Sarayın içerisinde, *Kutsal Göğe Yükseliş* (the Divine Ascension) Kilisesi adı ile anılan antik bir kilise bulunuyordu. Sinop'taki tüm kiliselerin plan tipleri, İstanbul ve Anadolu'daki diğer kilise planlarıyla benzerlik arz etmekteydi.

[15] Paul of Aleppo, *a.g.e.*, s. 428-431.

[16] Seyahatnamenin Türkçe çevirisinde Joseph de Tournefort'un 5 Mayıs'ta Abana'ya ulaştığı ve 16 Mayıs'ta Sinop'a gitmek üzere Abana'dan ayrıldığı yazmaktadır. Ayrıca 17 Mayıs'ta Sinop'a varan Tournefort'un, daha sonra 10 Mayıs'ta Gerze'ye gitmek üzere Sinop'tan yola çıktığı ifade edilmektedir. Burada maddi bir hatadan kaynaklı yanlış bir tarihlendirme söz konusu olabilir. Dolayısıyla Joseph de Tournefort'un, 7-10 Mayıs tarihleri arasında Sinop'u ziyaret ettiği düşünülmektedir.

[17] Joseph Pitton de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi-Ege Adaları*, Çev. Ali Berktay, Ed. Stefanos Yerasimos, İstanbul 2013, ss. 46, 112-116.

İbrahim Güler'e göre, Tournefort'un bu hadiseye bakış açısının özünde dinî bir bağnazlık belirtisi söz konusuydu. Güler, kale surları dışındaki savunmasız yerde sadece Rumlardan söz edilirken yine kısmen sur dışında yer alan Müslüman ahalinin savunmasızlığından söz edilmeyişini, Tournefort'un konuya tek yönlü olarak yaklaştığı şeklinde yorumlamaktadır. Bu dönemde Balatlar, Bağçeler ve Kefevî (Mahmud Efendi Cami-i Şerifî) mahallelerinde Türklerin ve Rumların Sinop kalesi surlarının dışında birlikte yaşıyor olmaları Güler'in iddiasını temellendirdiği başlıca hususdur. Diğer taraftan Rumların surların dışında yaşıyor olmaları tamamen kasti bir tutumdan kaynaklanmıyordu. Sebebi uzun yıllar boyunca süre gelen dinî, sosyal ve kültürel hoşnutsuzluğun sebep olduğu bir durumda aranmalıydı. Söz konusu hoşnutsuzluk ise gayrimüslimlerin şehrin kenar mahallerine yerleşmelerine ve yeni mahalleler kurmasına sebep olmuştu. Bu durum da gayrimüslim mahallelerinin Sinop kalesinin surları dışında yer almasının nedenini açıklayacak gerekçelerden birisi olmalıydı.[18]

Osmanlı belgelerinde surların içerisinde yer alan mahallelerden bahsederken *Medine-i Sinop*, surların dışındaki mahaller vurgulandığında ise *Medine-i Sinop haricide* ya da *Medine-i Sinop varoşunda* şeklinde bir ifade kullanılmaktaydı.[19] Ancak 18. yüzyılın ilk yarısından sonraki dönemlerde, şehrin gelişimi ve genişlemesine paralel olarak Müslüman ahali de sur dışında yer edinmeye başladı.[20] Öte yandan şehrin kale dışında olan kısmı veya şehrin kenar mahallesi anlamına gelen *varoş*[21] ifadesinin, Sinop'taki bütün Rum mahallelerini niteleyecek şekilde ileriki dönemlerde de sıklıkla kullanıldığını belirtmekte yarar vardır. Ayrıca 15. ile 18. yüzyıllar arasında Sinop gayrimüslim mahallerinin sayısında ve adında değişmeler yaşansa da bu mahallelerin konumuna dair bir değişiklik olmadığı söylenebilir.

1.19. Yüzyılın İlk Yarısında Sinop Rumları

Sinop'taki Rum cemaati hakkında önceki dönemlere göre 19. yüzyıldaki kaynak çeşitliliği, bu toplum hakkında daha fazla bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Özellikle yabancı konsolosluk ve seyyahlara ait notlar, Osmanlı şer'iyye sicilleri, temettuât defterleri, salnameler ile çeşitli arşiv vesikaları Sinop'taki Rum ahalinin nüfus verileri, meslekî uğraşları, mahalle yapılanmaları, eğitim kurumları ve diğer toplumsal vakıalarına dair bizlere önemli bilgiler sunmaktadır.

---

[18] İbrahim Güler, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Sinop*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1992, s. 54-57. Ayrıca 18. yüzyılın ilk yarısına ait 86 ve 89 numaralı Sinop şer'iyye sicillerine göre şehirde 8 gayrimüslim (kefere) mahallesi vardı. Bu mahalleler: Arab, Ayatoturi, Ayaklıkenise (kilise), Ayakonstantin, Ayanikola, Meryemana, Elekçiler/Elekçiyan (Kumbaşı) ve Balatlardı. Sinop'un gayrimüslim mahalle adları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Güler, *a.g.t.*, ss. 57-63; Fulya Üstün Demirkaya-Ömer İskender Tuluk, "Eflatun'un Kurbağası Sinope'den Sinop'a: Kaynaklara Göre Sinop Kentinin Fiziksel Gelişimi", *METU JFA*, C: 29:1, 2012/1, s. 45-68.

[19] Selim Özcan, *Tanzimat Döneminde Sinop Şehri*, Sinop 2015, s. 50; Güler, *a.g.t.*, s. 53.

[20] Güler, *a.g.t.*, s. 58.

[21] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C: III, İstanbul 1971, s. 584.

Bu bağlamda 19. yüzyılın başlarında Sinoplu Rumlara dair bilgi edinile bilinen önemli kaynaklardan birisi Fransız Pascal Thomas Fourcade'ın Sinop konsolosluğu dönemine ait notlarıdır.

Fransa adına 14 Ekim 1803'te Sinop konsolosluğu görevine başlayan Pascal T. Fourcade, Sinop'tan ayrıldığı Şubat 1809'a kadar geçen altı yılda bölgedeki siyasi dengeler, ticari hayat, içtimaî yapı ve arkeolojik değerlere dair önemli raporlar hazırladı. Söz konusu raporlar, Sinop Rum nüfusu ile ilgili bilgiler de içermektedir. Fourcade, Sinop'a gelir gelmez şehirdeki Rus Konsolos Konuchenco'nun engellemeleri ile karşılaştı. Rus konsolos tarafından Fourcade'ın şehir idarecileri ile olan ilişkileri engellenmiş, konsolosluk binası seçimine kadar Rus meslektaşının müdahalesine maruz kalmıştı.[22] Konuchenco'nun özellikle Sinop'taki Rumlar arasında büyük bir saygınlığı söz konusuydu. Rusların, Rum ahaliyi himaye etme çabaları sonucu şehrin Rum mahallesi sürekli bir karışıklık içerisindeydi. Gemilerle Sinop'a gelen Rus denizciler geceleri kentte olaylar çıkarmaktaydı. Hatta Şubat 1806'da Rus konsolosundan cesaret alan ve Rus bandıralı bir gemi ile gelen mürettebat, Fransız konsolosluğuna saldıracak kadar ileriye gidecekti.[23] Diğer taraftan Fourcade'ın 22 Kasım 1805 tarihli notlarında dikkat çeken bir başka husus ise Kastamonu mütesellimi ile kendisine muhalif olanların Sinop'taki siyasi çekişmeleriydi. Bu iktidar mücadelesi döneminde, şehirdeki zahire fiyatları üç misline çıkarken Sinop'taki Rumlar Kırım'a, Türkler ise İstanbul'a kaçmaya çalıştı.[24]

1800'lü yılların başında Sinop'taki Rum ahaliye dair bilgi veren bir başka Fransız ise Pierre Amédée Jaubert'ti.[25] 1806 Ekim'inin başında Sinop'a gelen Jaubert, dokuz gün Fransız Konsolos Pascal T. Fourcade'nin evinde kaldı. Fransız seyyah ve şarkiyatçı Jaubert, bu dönemde şehrin nüfusunun 12.000 kişi olduğunu belirtmektedir. Nüfusun üçte ikisini Türkler oluştururken geri kalan kesimi deniz kıyısına inşa edilmiş evlerde yaşayan Rumlardan meydana geliyordu. Jaubert'in banliyö şeklinde ifade ettiği Rum mahallesinde, Fransız ve Rus konsolosluk

---

[22] Özgür Yılmaz, "Güney Karadeniz'de Yeni Fransız Politikası: Pascal Fourcade ve Sinop Konsolosluğu (1803-1809)", *Cahiers Balkaniques*, Vol: 42, 2014, s. 237.

[23] Yılmaz, *a.g.m.*, s. 254. Bu olaydan kısa bir süre sonra Türk mahallesine yarım saat uzaklıktaki Fransız konsolosluğu bir kez daha saldırıya uğradı. Konsolos Fourcade'ın Sinop dışında bulunduğu bir dönemde gerçekleşen bu olay, dört Rum gemisi mürettebatı tarafından gerçekleştirildi. Saldırı esnasında konsolosluk binasında Fourcade'ın hasta Rum eşi, çocuğu, konsolosluk görevlisi Şansölye Bernage ile hizmetçiler vardı. Olaylar sırasında hizmetçilerden birisi ölmüş, konsolosun ailesi ve çalışanları Rumlar tarafından ciddi tehditler almıştı. Fourcade, suçluların cezalandırılması için girişimlerde bulunsa da bir sonuç almadı. Ancak saldırıların sorumlusu olan Rumlara karşı Fransız konsolosun güvensizliği daha da arttı. Yılmaz, s. 259.

[24] Yılmaz, *a.g.m.*, s. 257.

[25] Kendisi, I. Napolyon (Bonapart) döneminde İran ve Osmanlı coğrafyasında Fransa adına faaliyetlerde bulunan Fransız bir diplomat ve şarkiyatçıydı. 1805 yılında tüccar görünümü altında ajan olarak İran'a giden Pierre Amédée Jaubert, görevini tamamladıktan sonra Doğu Anadolu ve Güney Karadeniz sahili boyunca incelemeler yaparak İstanbul'a ulaştı. 1806 yılında gerçekleştirdiği bu seyahati sırasında uğradı kentlerden birisi ise Sinop'tu. Semavi Eyice, "Jaubert, Pierre-Amédéee (1779-1847)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 23, s. 576-578.

konutları da yer alıyordu. Sinoplu Rumlar ticaret ve balıkçılıkla uğraşmaktaydı. Şehirdeki ticaretin canlı tutan en önemli etmen ise Sinop Limanı idi. Liman Tokat'tan bakır, Ankara'dan tiftik keçisi yünü gibi ürünler getiriliyordu. Bu mallar Sinop'ta bulunan kereste, halat ve hatta çok lezzetli tuzlanmış ya da kurutulmuş uskumrular ile birlikte ihraç edilmekteydi. Tüm bu ticari faaliyetlerin odağında ise denizcilikle uğraşan Rumlar yer alıyordu. Türkler ise zirai faaliyetlerin yanı sıra önemli bir gemi yapım ve onarım merkezi olan Sinop tersanesinde çalışmaktaydı.[26]

Diğer taraftan seyyah Per Minas Bıjışkyan, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Karadeniz seyahati sırasında Sinop'a bağlı kıyı yerleşkelerinde karşılaştığı Rum ahali ile Rum evleri ve kilise yapıları hakkında verdiği bilgilerde, bölgedeki Rum varlığına değinmektedir. Örneğin Ayandon'da[27] *Ay Andon* namında eski bir kilisenin ve Rum evlerinin olduğundan, buraya yaklaşık 20 km[28] uzaklıktaki İstefan'da ise eski bir kale ile büyük bir Rum kilisesinden bahsetmektedir. Pagan dönemde bölgeye *İstefane* denildiğini ifade eden seyyah, bu ismin yerleşim yerinin kurucusunun adından geldiği kanısındadır. İstefan'dan doğuya doğru ilerledikten sonra Ayancık'a ulaşan Bıjışkyan, Ayancık'ta çok basit evlerin bulunduğunu, Ayancık'ın yaklaşık 15 km[29] doğusundaki Gebelit isimli yerleşkede ise Rum ve Türk evlerinin yer aldığını belirtmektedir. Seyahatinin devamında İnceburun ve Akliman'dan geçen Bıjışkyan, bu bölgelerdeki herhangi bir yerleşim yerine ya da Rum varlığına değinmemiştir.[30] Daha sonra Sinop şehrine ulaşan seyyah, öncelikli olarak kent tarihi ve coğrafyası hakkında bilgiler vermektedir. Bıjışkyan, seyahatnamesinin satır aralarında ise Sinop'taki Rum ahaliden bahsetmektedir. Kendisinin ifadesiyle, Sinop'taki Hristiyan halk kale dışında ikamet etmekteydi. Sinoplu Rumlardan cesur ve gururlu insanlar olarak bahseden seyyah, şehirdeki Ermeni nüfusun Rum nüfusa göre sayıca az olduğunu ve kentte bir Ermeni kilisesi bulunduğunu aktarmaktadır.[31]

19. yüzyılda Sinop ve çevresinde incelemeler yapan bir başka yabancı seyyah İngiliz William John Hamilton'dır. Seyahat notlarında önce Gerze'den bahseden Hamilton, burada 25'i Rumlara, geri kalanın da Türklere ait olan yaklaşık 240 hane bulunduğunu belirttir. Seyyah, Gerze'de eski bir Bizans kilisesinin duvar kalıntısı ile bu kilisenin yakınında bir Rum kilisesinin yer aldığını da notlarına eklemişti.[32] 23 Temmuz 1836'da Sinop'a gelen Hamilton, Sinop Kalesi'nin sur içinde 500 Türk evinin, surların dışında ise Rumlara ait 300 evin vardığından söz etmektedir. Kendisinden önceki yabancı seyyahlar gibi gayrimüslim yerleşkelerin şehirdeki konumuna değinen Hamilton, Rum hanelerinin yaygın olarak şehrin doğu

---

26 Pierre Amédée Jaubert, *Voyage en Armenie et en Perse, Fait dans Les Anees 1805-1806*, Paris 1821, s. 394-398.

27 Sinop'un Türkeli ilçesinin eski adıdır.

28 Belgede 12 mil olarak verilmiştir.

29 Belgede 9 mil olarak verilmiştir.

30 Per. Minas Bıjışkyan, *Pontos Tarihi: Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz*, Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1998, s. 61-62.

31 Bıjışkyan, *a.g.e.*, s. 69.

32 William John Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, Vol: I, London 1842, s. 304-305.

kısmında toplandığını vurgulamaktadır. Sinop ziyareti sırasında devlet yetkilileri tarafından kendisine tahsis edilen konak da surların dışındaki Rum mahallesinde yer alıyordu.[33]

19. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru genel anlamda Sinop'taki gayrimüslim ya da daha özel bir ifade ile Sinoplu Rumların iktisadi ve sosyal hayatlarına dair önemli bir kaynak ise 1844-1845 tarihli temettuât defterleridir. Bu dönemde Sinop merkezine ait 6 gayrimüslim mahalle defteri bulunmaktadır. Özcan tarafından ayrıntılı olarak incelenen söz konusu defterlere göre, bu dönemde şehirde 6'sında sadece gayrimüslimlerin (Reaya-yı Rumiyan) yaşadığı toplam 20 mahalle vardı. Söz konusu gayrimüslim mahallelerinde toplam 367 hane bulunuyordu ve bu yerleşim yerlerindeki tahmini toplam nüfus 1.835'ti. Bir başka ifadeyle temettuât defterlerine göre, 1844-1845 yıllarında Sinop nüfusunun %62'sini Müslümanlar, %38'inide gayrimüslimler oluşturuyordu. Diğer taraftan Rumlara ait mahallerin isimleri, mahalle içindeki hane sayıları ile mahallere göre nüfus oranları ise şöyleydi; 112 haneli Arap Mahallesi'nde 560 kişi, 67 haneli Meryemana Mahallesi'nde 335 kişi, 65 haneli Kalafat Mahallesi'nde 325 kişi, 62 haneli Ayanikola Mahallesi'nde 310, 52 haneli Ayaklı Mahallesi'nde 260 kişi ve 9 haneli Balatip (Balat) Mahallesi'nde 45 kişi yaşıyordu.[34]

Önceden olduğu gibi bu dönemde de başta Rumlar olmak üzere Sinop'taki gayrimüslim nüfusun ağırlıklı geçim kaynağının, ticaret ve zanaat üzerine şekillendiği anlaşılmaktadır. Gayrimüslim nüfus zanaat ve ticaret alanında 43 farklı meslek grubu ile iştigal ediyordu. En yaygın meslek grupları: abacı, mellah[35], terzi, şerbetçi, dülger, marangoz, kalaycı, taşçı, kuyumcu, eskici, ırgat ve papazlıktı.[36] Müslümanlar tarafından yapılmayan sadece gayrimüslimler tarafından icra edilen meslekler ise abacılık, aşçılık, balıkçılık, bezcilik, camcılık, dellallık[37], falakacılık, hallaçlık, kalaycılık, kuyumculuk, nakkaşlık, meyhanecilik, saatçilik, şerbetçilik, taşçılık ve varilcilikti. Öte yandan Sinop'taki Müslüman ahali tarla ve bahçe tarımı ile meşgul olurken gayrimüslimlerin toprak sahibi olmamaları nedeniyle tarımsal faaliyetlerde bulunmadıkları, ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde de hayvan yetiş-

---

33 Hamilton, *a.g.e.*, s. 307.

34 Temettuât defterlerinde vergi mükellefi olan erkek nüfusun hane reisi olarak verilmesi nedeniyle hanede tam olarak kaç kişinin yaşadığını ve cinsiyetlerini tespit etmemin mümkün olmadığını belirten Özcan, her bir hanede ortalama 5 kişinin yaşadığını düşünerek mahallelere göre tahmini bir nüfus çıkarımı yapmıştır. Selim Özcan, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Sinop'taki Gayrimüslimlerin Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S: 30, Güz 2011, s. 150, 153-154.

35 Gemicilik anlamına gelen bir meslek grubu.

36 Gayrimüslimlerin uğraştığı diğer meslek grupları: hizmetkâr, amele, hamal, attar (aktar), manav, balıkçı, bakkal, aşçı, bezci, tüccar, saatçi, hallaç (atımcı), falakacı, nakkaş (duvar veya tavan süsleme ustası), camcı, demirci, boyacı, kiremitçi, kahveci, meyhaneci, duhancı (tütüncü), berber, dellal (tellal, ilan edici) ve varilci. Ayrıca ilgili temettuât defterlerinde meslek adı yazılmayan ya da sanatsız olarak belirtilmiş hane reisleri de yer almıştır. Mahallelere göre bu meslek gruplarının dağılımı ve daha ayrıntılı bilgi için bkz. Özcan, *a.g.m.*, s. 157-158.

37 Alıcı ile satıcı arasında aracılık yapanlara ait meslek grubu. Özcan, *a.g.m.*, s. 157.

tiriciliği ile uğraştıkları anlaşılmaktadır.[38]

Diğer taraftan şehirdeki gayrimüslimlerin ekonomik yapıları beş farklı kaynaktan elden edilen gelirlere dayanmaktaydı. Bunlardan ilki ve en önemli gelir kaynağını zanaat ve ticaret gelirleri oluşturuyordu. Öteki ekonomik gelir kaynakları işçilik, konut ve dükkân gibi taşınmaz mallardan elde edilen kira bedelleri, maaşlar ve sınırlı yapılan hayvancılıktı. Açıkçası iktisadi bakımdan Sinoplu Rumlar, kentin ticaretinde etkiliydi ve çeşitli ticarî dükkanlara sahiptiler. Gayrimüslim nüfusun ticarette etkili olmasının en önemli nedeni, bir liman şehri olan Sinop'taki emtianın hem denizden hem de karadan ticaretinde ve taşımacılığında söz sahibi olmalarından kaynaklanıyordu.[39] Ayrıca elde ettikleri gelirlere müteakip, gayrimüslimlerden *vergi-yi mahsusa* vergisi ile bir tür himaye ve emniyet vergisi olan cizye vergisi alınmaktaydı.[40]

2.19. Yüzyılın İkinci Yarısında Sinop Rumları

Sinop, 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında yaşadığı facia neticesinde her açıdan ağır bir yara almıştır. Bu duruma sebep olan ise tarihte *Kırım Savaşı* olarak bilinen 1853-1856 Harbi'nin patlak vermesiydi. Söz konusu savaş, temelinde Rusya ile İngiltere'nin Orta Doğu'daki çıkar çatışmalarının bir patlaması, Osmanlı Devleti'nin ise istemediği ve hazır olmadığı bir silahlı mücadeleydi.[41] Muhtemel Rus saldırılarına açık olan noktalardan birisi ise Güney Karadeniz sahilinde yer alan Sinop'tu. Savaşın çıkması ile birlikte Anadolu'nun Karadeniz kıyılarını korumak adına Osmanlı deniz filosu hareket etmiş, ancak hava muhalefeti nedeniyle Sinop Limanı'na sığınmıştı. Ne var ki Osmanlı donanması, 30 Kasım 1853'te Ruslar tarafından baskına uğradı ve bu vaka *Sinop faciası* şeklinde hafızalara kazındı.

Sinop baskını sonucunda Osmanlı filosunun tamamına yakını tahrip oldu. Baskın esnasında özellikle şehrin sur içinde yer alan yaklaşık 2.500 haneli Müslüman mahallesi de ağır hasar aldı. Sur dışında yer alan Rum mahallesinde ise zarar kısmen daha azdı. Rus gemilerinin bombardımanı ve şehre atılan yağlı paçavralar sonucunda çıkan yangın hızla kenti kapladı. Yangın neticesinde 7 mescit, 2 mektep, Müslümanlara ait 247 hane ve 170 dükkân, gayrimüslimlerin ise 40 ila 50 hanesi ve 50 dükkânı yandı. Şehirdeki sivil can kaybı 5'i Müslüman, 16'sı gayrimüslim olmak üzere toplam 21 idi.[42] Fransız Vital Cuinet'in aktardığı bilgiye göre ise Sinop baskını sırasında Sinop'taki gayrimüslim yapıları da çok büyük tahribata uğradı. Baskın anında Rus gemilerinden atılan topların ilk hedefi Osmanlı filosunun amiral gemisiydi. Söz konusu gemi kale surlarının dışında yer alan ve gayrimüslim nüfusun yaşadığı Varoş Mahallesi'nin önüne demirlemişti. Dolayısıyla gemiye atılan ve üzerinden geçen top mermileri Hristiyan hanelerine de isabet etti.

---

38 Özcan, *a.g.m.*, s. 155, 159.
39 Özcan, *a.g.m.*, s. 160-162.
40 Özcan, *a.g.m.*, s. 165-168.
41 Besim Özcan, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 2, 2007, s. 8.
42 Besim Özcan, *Sinop Deniz Felaketi-30 Kasım 1853*, İstanbul 2008, s. 83-84.

Soncunda ise çok sayıda ev yıkılırken erkek, kadın ve çocuk olmak üzere toplam 23 kişi yaşamını yitirdi. Sinop deniz felaketinden bir gece sonra hasar gören ve mühimmatı ile birlikte patlayan Türk gemisinin etrafa saçılan parçaları ise gayrimüslim mahallesinde büyük bir yangına sebep oldu. Çıkan yangın neticesinde 250 hane ve 100 dükkân yandı.[43]

Rus ablukasına sonucunda Sinop Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, şehirden kaçmıştı. Aynı şekilde Müslüman ahali de kenti terk etti. Rumlar ise dinî, kültürel ve siyasi bağların da etkisiyle Rusları dost sayarak yerlerinde kaldı.[44] Cuinet'in ifadesi ile şehirdeki gayrimüslim ahali, yaşanan olaylar sonrasında yaralı Osmanlı askerlerinin yardımına koştu. Hatta şehirden ayrılmış olan Sinop mülkî idaresi yetkililerinin, felaketten bir hafta sonra şehre dönmelerine kadar 20 gayrimüslim erkekten oluşan bir heyet tarafından kentin düzeni sağlanmaya çalışıldı. Ayrıca bu kişiler tarafından güvenlik altına alınan sancak kasasında yer alan 100.000 lira (yaklaşık 230.000 Frank) eksiksiz olarak Osmanlı yetkililerine teslim edildi.[45]

Baskın sonrasında Rus filosu hemen şehri terk etmedi. Ruslar, hasar gören kalyonlarını tamir etmek üzere bir günden fazla Sinop Limanı'nda kaldı. Bu tamirat devam ederken Sinoplu Rumlar, Rus filosunda yer alan Rum asıllı deniz asteğmeni Manto ile görüştüler ve kendilerinin de gemilere alınarak Rusya götürülmelerini talepte ettiler. Rumların şehri terk etmek istemelerinin nedeni ise Müslüman mahallelerinin tamamen yanmasına karşılık, kendi mahallelerinde hasarın kısmen daha az olması ve Ruslar gittikten sonra Sinop'a geri dönecek olan Türlerin kendilerini öldürebilecekleri yönünde duydukları endişeden kaynaklanıyordu. Manto'nun tavsiyesi üzerine bu durum bir Rum heyeti aracılığı ile Rus filosu komutanı Amiral Pavel Nahimov'a bizzat iletildi. Heyeti kabul eden ve dikkatlice dinleyen Rus amiral, bir deniz harbi münasebeti üzerine Sinop'a geldiklerini ve Osmanlı padişahının tebaasından olan birkaç bin kişiyi Rusya'ya götürdüğü takdirde daha büyük bir siyasi krize sebep olunabileceğini gerekçe göstererek Rumların bu isteğini geri çevirdi ve onları Sinop'ta kalmaya ikna etti.[46]

2.1. Rum Nüfus (1853-1903)

1853 Kasımı'nın bitiminde yaşanan deniz felaketi Sinop'un ticari hayatına, mimari dokusuna ve demografik yapısına ağır darbe vurdu.[47] Bu tarihten önce şehre

---

[43] Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie: Géographie Administrative, Statistique Descriptive et Raisonnée de L'asie-Mineure*, Ed. Ernest Leroux, C: 4, Paris 1894, s. 580-581. Sinop baskını sonrasında Osmanlı Devleti tarafından şehrin yeniden imarı için çalışmalar başlatıldı. Bu dönemde millet ayrımı yapılmayarak, zarara uğrayan Rumlara da devlet yardımı yapıldı. *BOA*, A.MKT.MVL, No: 94/74,24.10.1273/17.06.1857.

[44] Sir Adolphus Slade, *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, Çev. ve Haz. Candan Badem, İstanbul 2012, s. 158.

[45] Cuinet, *a.g.e.*, s. 580.

[46] Özcan, *a.g.e.,* ss. 87-88.

[47] Örneğin 1855 yılında Sinop'a gelen İsveçli gezgin W. T. Streuber, Rus saldırısı sonrası parçalanmış Türk gemilerinin kıyıya uzanmış bir şekilde yatığını ifade ediyordu. Bu saldırı sonucunda kentin Türk mahallesinde bulunan sadece büyük cami [Alâeddin Camiî] ile iki ya da üç sokağın ayakta kalmıştı. Şehrin geri kalanı tahribatın en korkunç yüzünü sergilemekteydi. Streuber,

dair hatıratlarda, monografilerde, seyahatnamelerde ya da resmî kayıtlarda Sinop'un nüfusu 10.000 ila 15.000 arasında değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak 1853'ten sonra kaleme alınan eserlerde Sinop'ta ortalama 6.000 ila 9.000 nüfus olduğu belirtilmektedir.[48] Bu olayın ardından Sinop'a ve Sinop'taki Rum ahaliye dair bilgi edinilebilen bir başka kaynak ise Kastamonu vilayeti salnameleridir.

Tablo 1: Kastamonu Vilayeti Salnamelerine Göre 1869-1882 Yılları Arasında Sinop Sancağına Bağlı Kaza ve Nahiyelerdeki Rum Nüfus İstatistiği[49]

Tarih	Sinop		Boyabat		İstefan (Ayancık)		Gerze		Toplam	
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
1869	306	2.006	-	-	103	410	132	539	541	2.955
1870	562	2.006	-	-	103	410	132	539	797	2.955
1871	694	2.545	-	-	103	410	-	-	797	2.955
1872	694	2.545	-	-	103	410	-	-	797[50]	2.955
1873	694	2.545	-	-	103	410	-	-	797	2.955
1874	694	2.545	-	-	104	492	-	-	798	3.307
1875	609	1.925	-	-	104	466	-	-	713	2.391
1876	414	1.243	-	-	105	495	-	-	519	1.738
1877	413	1.303	-	-	105	495	-	-	518	1.798
1878	413	1.303	-	-	105	495	-	-	518	1.798
1879	414	1.305	-	-	105	495	-	-	519	1.800
1880	682	2.339	-	-	105	495	-	-	787	2.834
1881	682	2.339	-	-	105	495	-	-	787	2.834
1882	682	2.339	-	-	105	495	-	-	787	2.834

1869'dan 1903 yılına kadar yayınlanan ve Kastamonu vilayetine ait olup, günümüze ulaşan toplam 21 adet salname bulunmaktadır. Söz konusu salnameler, 19. yüzyılın ikinci yarısından, 20. yüzyılın başlarına kadar Sinop sancağı genelin-

ahşap yapılardan oluşan Rum mahallesinin ise kıyıda yer aldığını belirtiyordu. W. T. Streuber, *Sinope, ein Historisch-Antiquarischer Umriss*, Basel 1855, s. 142.

48 Özcan, *a.g.e.,* s. 86.

49 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, H.1286 (M.1869), s. 107; H.1287 (M.1870), s. 117-119; H.1288 (M.1871), s. 151; H.1288 (M.1872), s. 149; H.1290 (M.1873), s. 159; H.1291 (M.1874), s. 165; H.1292 (M.1875), s. 177; H.1293 (M.1876), s. 149, H.1294 (M.1277), s. 169; H.1295 (M.1278), s. 121; H.1296 (M.1879), s. 128; H.1297 (M.1880), s. 168,173; H.1298 (M.1881), s.183, 189; H.1299 (M.1882), s. 197, 203.

50 1872 ve 1873 yılına ait ilgili salnamelerde Sinop sancağındaki toplam Rum nüfus 792 olarak yazılmıştır. Bkz. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1288 (M.1872), s. 149; H.1290 (M.1873), s. 159. Ancak burada maddi bir hata yapıldığı düşünüldüğünden toplam Rum nüfusu 797 olarak verilmiştir.

deki Müslüman, Rum ve Ermeni nüfusu hakkında bilgi vermektedir.[51] 1869-1882 yıllarını kapsayan ilk 14 salnameden hareketle hazırlanan, Sinop sancağı dâhilindeki Rum nüfus ve hane sayıları ise Tablo 1'de gösterilmiştir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Sinop sancağındaki en kalabalık Rum nüfus Sinop merkezde yer alıyordu. Merkez kazadan sonra sancak içerisinde Rumların yoğun olarak yaşadığı bir diğer bölge ise İstefan (Ayancık) idi. Diğer taraftan 1871 yılından itibaren eski adı Kasaba olan Gerze nahiyesindeki genel nüfus istatistikleri ise Rumlar da dâhil olmak üzere *ma'a nahiye Sinop kasabası* başlığı altında Sinop merkez kazası ile birlikte verilmiştir. Dolayısıyla 1869 ve 1870 salnameleri dikkate alınarak Gerze'de bir Rum nüfustan söz etmek pek tabii mümkündür. Ancak ilgili salnamelere göre Boyabat kazasında Rum nüfus bulunmamaktaydı.

Öte yandan 1881/1882-1893 yılları arasında yapılan Osmanlı genel nüfus verilerinde Sinop sancağının nüfus bilgileri de yer almaktadır. Söz konusu tarihlerde yapılan nüfus sayımlarına göre, Sinop merkez kazasında 2.048'i erkek, 2.015'i kadın olmak üzere toplam 4.063 Rum yaşıyordu. Ayancık kazasında ise 575'i erkek, 638'i kadın toplam 1.213 Rum bulunmaktaydı. Ayrıca daha önceki tarihlere ait salnamelerde Boyabat kazasında herhangi bir Rum nüfustan söz edilmezken ilgili tarihlerde yapılan genel nüfus sayımına göre Boyabat'ta 22'si erkek, 62'si kadın olmak üzere 84 Rum ikamet etti anlaşılmaktadır.[52]

1889 yılına ait salnamene verilerine göre Sinop merkez kazasında Osmanlı tebaasına bağlı (yerli) 2.068'i erkek, 2.007'si kadın toplam 4.075 Rum vardı. Ayrıca aynı dönem nüfus istatistiklerinde, Rum nüfus karşısına yazılan ve yabancı olarak ifade edilen 82 erkek, 41 kadın olmak üzere toplam 123 kişiden söz edilmektedir. Yabancı ifadesi ile Yunan, Rus ya da başka bir ülkenin tabiiyetinden olup, ticaret veya çeşitli nedenlerle Sinop'ta ikamet eden Rumlar kastedilmekteydi. Bu kişilerin de eklenmesi ile Sinop merkez kazasındaki Rumların genel toplamı 4.198 olarak gösterilmiştir.[53] Yine 1889 verilerine göre Boyabat'ta 26 erkek, 27[54] kadın olmak üzere 53 yerli Rum ile 31'i erkek biri kadın toplam 38 yabancı uyruklu Rum bulunuyordu. Ayancık'ta ise 598'i erkek, 545'i kadın toplam 1.143 yerli Rum yaşarken 40'ı erkek, 30'u kadın toplam 70 de yabancı uyruklu Rum ikamet ediyordu.[55]

1892 tarihli Kastamonu vilayeti salnamesinde yer alan nüfus istatistikleri ise etnik ayrıma gidilmediği görülmektedir. Müslüman olmayanlara ait nüfus verileri,

---

[51] Belirtilen dönem içerisinde Sinop'un idari ve genel demografik yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cenk Demir, "Kastamonu Vilâyet Salnâmelerine Göre Sinop'un İdari ve Demografik Yapısı (1869-1903)", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 5, S: 17, Aralık 2014, s. 45-64.

[52] Kemal H. Karpat, *Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, Wisconsin 1985, s. 140-141.

[53] *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1306 (M.1889), s. 478.

[54] İlgili belgede yerli Rum kadın sayısı 2.007 olarak verilmiştir. Bu kadar büyük bir sayının maddi bir hatadan kaynaklandığı düşünüldüğünden, yukarıda 27 şeklinde gösterildi.

[55] *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1306 (M.1889), s. 485, 490.

gayrimüslim nüfus başlığı altında verilmiştir. Buna göre Sinop merkez kazasında yer alan toplam 858 hanede 2.201'i erkek, 2.336'ı kadın toplam 4.537 gayrimüslim vardı. Aynı salnameye göre Boyabat'taki 374 hane içinde 1.196'sı erkek, 1.012'si kadın olmak üzere 2.208 gayrimüslim bulunuyordu. Ayancık'taki gayrimüslimlere ait 182 hanede 632'si erkek, 594'ü kadın toplam 1.226 kişi yaşamaktaydı.[56] 1893, 1894 ve 1899 yıllarında düzenlenen salnamelerde ise yerli ve yabancı Rum şeklindeki iki ayrı ifade kaldırılıp, nüfus istatistiklerinde sadece erkek ve kadın şeklinde bir ayrıma gidilmişti. Söz konusu veriler ışığında Sinop sancağına bağlı kazalardaki Rum nüfus oranları ise Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Kastamonu Vilayeti Salnamelerine Göre 1893, 1894 ve 1899 Yıllarına Ait Sinop Sancağına Bağlı Kaza ve Nahiyelerdeki Rum Nüfus İstatistiği[57]

Tarihi	Sinop		Boyabat		Ayancık		Gerze		Toplam		
	E	K	E	K	E	K	E	K	Erkek	Kadın	Genel
1893	2.616	2.206	26	21	670	631	-	-	3.312	2.858	6.170
1894	2.548	2.395	27	22	646	610	-	-	3.221	3.027	6.248
1899	1.939	1.764	44[58]	23	476	408	723	735	3.182	2.930	6.112

Öte yandan 1896 yılına ait Kastamonu vilayeti salnamesinde Sinop sancağına dair nüfus verileri, kazalara bağlı mahalle ve nahiyelerdeki kadın ve erkek oranları ile birlikte gösterilmiştir. Dolayısıyla sancak dâhilindeki Rum nüfus hakkında bu dönem için sağlıklı bir bilgi vermek mümkün değildir. Ancak, Sinop merkez kazasına bağlı olan ve gayrimüslimlerin yaşadığı Varoş Mahallesi özelinde değerlendirecek olursak, 1896'da Varoş Mahallesi'nde 503 hane yer alıyordu. Bu hanelerde ise 1.566'sı erkek, 1.412'si kadın olmak üzere toplam 2.978 kişi yaşamaktaydı.[59] 1903 yılında Sinop sancağındaki Müslüman, Rum ve Ermeni nüfusa ait veriler kadın, erkek şeklinde toplu olarak verilmiş, kazalardaki nüfus istatistikleri ise ayrı ayrı gösterilmemiştir. Bu dönemde toplam nüfusu 144.064 olan Sinop sancağı dâhilde 3.500'ü erkek, 3.394'ü kadın olmak üzere 6.894 Rum bulunuyordu.[60]

Fransız Vital Cuinet'in 1894 tarihli eserinde yer alan bilgilere göre, Sinop sancağı genelindeki nüfus sayısı 139.577 idi. Bu oran içerisinde en yoğun nüfusu

---

56 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1310 (M.1892), s. 444, 449, 454.

57 Tabloda yer alan "E" harfi erkek, "K" harfi ise kadın nüfusu ifade etmektedir. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1311 (M.1893), s. 289; H.1312 (M.1894), s. 336; H.1317 (M.1899), s. 262, 268, 272.

58 Boyabat kazasına dair verilen Rum istatistiklerinde, Boyabat'a bağlı Durağan nahiyesindeki Rum sayıları da yer almaktadır. Buna göre, 1899 yılında Boyabat kazasındaki 44 Rum erkeğin 25'i Boyabat'ta, 19'u ise Durağan'da ikamet ediyordu. Aynı dönemde Boyabat'ta Rum kadın nüfus bulunmazken Durağan'da 23 Rum kadın vardı.

59 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H. 1314 (M. 1896), s. 384. Öte yandan ilgili salnamede Gerze, Boyabat ve Ayancık'a bağlı mahalle ve nahiyelerdeki erkek ve kadın nüfus oranları da verilmiştir.Ancak bu mahallelerdeki dinî ve etnik yapı bilinemediğinden herhangi bir çıkarım yapılamamıştır.

60 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1321 (M.903), s. 379.

128.350 kişi ile Müslümanlar oluşturuyordu. Etnik ve dinsel dağılım çerçevesinde Rum Ortodokslar ise 8.834 kişi ile ikinci sıradaydı. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı her yıl uzun süre Sinop sancağında ikamet etmek durumunda kalan Rumlar da eklendiğinde bu sayı 9.490'a ulaşmaktaydı. Sinop sancağının merkez ve diğer kazalarındaki Rum Ortodoks nüfusun erkek-kadın nüfus oranlarına göre dağılımı ise Tablo 3'te gösterilmiştir. [61]

Tablo 3: 1894'te Sinop Sancağı Kazalarındaki Rum Ortodoks Nüfus İstatistiği

Tarihi	Sinop		Boyabat		Ayancık[62]		Toplam		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Genel
1894	3.763	3.584	66	25	706	690	4.535	4.299	8.834

Dikkat edileceği üzere Sinop sancağındaki Rum Ortodoks nüfusa dair, 1894'te Cuinet'in tarafından verilen bilgiler ile aynı yıla ait Kastamonu vilayeti salnamesinde yer alan veriler arasında farklılık söz konusudur. Örneğin Cuinet'e göre Sinop merkez kazası dâhilinde Rum Ortodoks nüfusun toplam sayısı 7.347'dir. 1894 salnamesine göre ise bu oran 4.943 idi. Sadece Sinop kent merkezi dikkate alınarak yine Cuinet tarafından verilen bir başka istatistikte, Sinop kentinde Osmanlı tebaasına mensup 1.673'ü erkek, 1.636'sı kadın toplam 3.309 Rum Ortodoks ile yabancı uyruklu 656 Rum yaşamaktaydı. Toplam 705 hanede ikamet eden Rum nüfusun genel toplamı ise 3.965'ti.[63] Sinop merkez kazası ile kent merkezi arasındaki 3.382 kişilik fark, merkez kazaya bağlı Gerze nahiyesi ve köylerdeki Rum nüfusun dâhil edilmesi ile açıklanabilir.

Ioannis Kalfaoğlu'na göre 1899 yılında Sinop sancağının merkez nüfusu 20.000 idi. Bu nüfusun 4.000'i ise Rumlardan oluşmaktaydı. Ayrıca Sinop civarında bulunan 6 köyde 3.000 kadar Ortodoks Rum yaşıyordu. Diğer taraftan Sinop'un batısında yer alan ve eski adı Ayios Antonios olan Ayancık kazasında ise 800 Rum vardı. Kalfaoğlu, aynı dönemde nüfusu 4.500 olan Boyabat kazasındaki Rum nüfusun varlığına dair herhangi bir bilgi vermemektedir.[64]

Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Sinop'taki Rum nüfus hakkında dikkat çeken bir başka husus ise Rumların, geçim sıkıntısı ya da *bedel-i askeriye* gibi mükellefi oldukları çeşitli vergileri ödememek için Rusya'ya göç ya da firar etmeleriydi. Örneğin 1861 yılında askerlik hizmetinden muaf tutulmaları karşılığında bedel-i askerîye vergisi ödemekle yükümlü Osmanlı tebaası beş Rum nefer,

---

61 Cuinet, *a.g.e.*, s. 564-565; "Sinop", *Yurt Ansiklopedisi*, C: 9, İstanbul 1982/1983, s. 6767.

62 Ayancık için verilen nüfus verileri kaza genelini ifade etmektedir. Ayancık kaza merkezinde ise 237'si erkek, 272'si kadın olmak üzere toplam 509 Rum Ortodoks bulunuyordu. Cuinet, *a.g.e.*, s. 589.

63 Cuinet'in verdiği rakamların toplamında maddi bir hata yapılıp toplam sayı 3.961 olarak verilmiştir. Cuinet, *a.g.e.*, s. 581.

64 Ioannis Kalfaoğlu, *Küçük Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası*, Çev. ve Yay. Haz. Özge Özgür, İstanbul 2013, s. 76.

Çarlık Rusya'nın Sinop Konsolos Vekili'nin desteği ile Rusya'ya kaçmıştı.[65] Kuzey Karadeniz'deki nüfus yoğunluğunu artırmak isteyen Rusya'nın, iskân politikası çerçevesinde Osmanlı tebaası mensubu Rum ve Ermenileri Rusya'ya gitmeleri için teşvik edilmeleri ilerleyen dönemlerde de devam etti. 1860'ların sonlarına doğru yine Sinop Rus Konsolosluğu'nun teşviki ile Sinop sancağının çeşitli karyelerinde yaşayan Rum ve Ermeni yaklaşık 150 kişi Rusya'ya göç etme girişiminde bulundu. Ancak Osmanlı makamlarınca bu kişilerin göç etmeleri önlenmeye çalışılıp, haklarında araştırma yapılmıştı.[66]

1880'lere gelindiğinde Rusya'nın Sinop, Samsun ve Trabzon Konsoloslarının gittikleri yerlerde yaptıkları propagandalar sonucu ikna ettikleri kişilere pasaport dağıtarak mevcut politikalarını sürdürdükleri görülmektedir.[67] Bu girişimler neticesinde Sinop, Samsun, Trabzon ve Erzurum çevresinde tütün ziraatı ile meşgul olanların, tütüncülükte yaşadıkları sıkıntıların da etkisiyle 1890'ların sonlarında Rusya'ya göç etmeye başladı.[68] Sinop'ta tütüncülük ile uğraşanlar genellikle gayrimüslim ahali idi. Dolayısıyla Sinop'tan ayrılıp Rusya'ya gidenlerin çoğunluğunu Rumların oluşturduğu söylenebilir.

2.2.Rumların Temsil Hakkı

Tanzimat Fermanı'nı ile birlikte Osmanlı Devleti'nde yapılan idari reformlar çerçevesinde Sinop, 20. yüzyılın ilk çeyreği de dâhil olmak üzere Kastamonu'ya bağlı bir sancak şeklinde idare edildi. Osmanlı mahalli idare teşkilatı kapsamında, sancakların en büyük mülkî amiri mutasarrıflardı. Kendileri, vilayetlerde bulunan valilerin yetki ve görevlerini sancaklarda yükümlenmiş kişilerdi.[69] Sancak idari işlerinin yürütülmesi adına her sancakta, mutasarrıfların başkanlığında toplanan sancak idare meclisleri bulunuyordu. 8 Ekim 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi neticesinde ise vilayet, sancak ve kazalardaki idare meclislerine Müslüman ve gayrimüslimlerin ortak katılımı sağlandı.[70] Bu nizamname sonucunda gayrimüslim toplulukların dinî önderleri de yerel yönetimlere bağlı idare meclislerinin doğal üyeleri arasında yer aldı. Ayrıca halk tarafından seçilen ikisi Müslüman, ikisi gayrimüslim dört üye de meclis yapısına dâhil edildi.[71] Bu idari meclis yapılanması Sinop sancağında da uygulandı ve Rum ahali Sinop İdare Meclisinde temsil hakkı elde etti. İlki 1869 yılında yayınlanan Kastamonu vilayeti salnamesinden edinilen

---

65 *BOA*, HR.SYS, 1362/44,12.10.1277/M. 23.04.1861.

66 *BOA*, A.MKT.MHM., 431/45, 27.09.1285/11.01.1869; *BOA*,A.MKT.MHM.,436/93,16.11.1285/28.02.1869. Rusya'nın Rum ve Ermenileri hedef alan iskân politikasının nedeni ve girişimleri için ayrıca bkz. Abdullah Bay, "Güney Karadeniz'de Yeni Rus Politikası: Sinop'ta Rus Konsolosluğunun Açılması", *Sinop'ta Türk İslam Kültürü Sempozyumu (5-7 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, Ed. Cüneyd Aydın-Emrah Dindi-Doğan Fırıncı, C: 1, Sinop 2018, s. 54.

67 Bay, *a.g.m.,* s. 54.

68 *BOA*, BEO, 1433/107407, 20.09.1317/22.01.1900.

69 İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Ankara 2018, s. 81-82.

70 Ramazan Erhan Güllü, *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi: Osmanlı'dan Cumhuriyete*, İstanbul 2018, s. 112.

71 Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997, s. 258-259.

bilgilere göre, söz konusu tarihte Sinop'taki Rumların dinî lideri sıfatı ile Sinop İdare Meclisinin asli üyeleri arasında Metropolit Vekili Dimitri Efendi yer alıyor, Kostanti Efendi ile Mavridi (?) Ağa ise aza olarak bulunuyordu. Sancaktaki hukukî sorunları çözmek için oluşturulan temyiz-i hukuk ve cinayet meclisi üyeleri arasında da Nikolaki Ağa ve Vasilaki Ağa adında iki Rum görev yapmaktaydı. Ayrıca sancak ticaret mahkemesinin dört kişilik aza komitesinde Cinoğlu Andon Ağa namında bir Rum da yer almaktaydı.[72]

19. yüzyılın sonlarına doğru Sinoplu Rumların, resmî dairelerde daha fazla görev aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1896 yılında Sinop Belediye Reisi Hacı Hasan Efendi başkanlığındaki belediye dairesinde çalışan 16 kişiden 8'i Rum idi. Bunlar aşı memuru Atnoş Efendi, Kiryako Efendi (aza), Yordan Efendi (aza), Hristaki Efendi (aza), Kosti Efendi (aza), Lefter Efendi (aza) ve Tanoş Çavuş idi.[73] Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, Sinop kentine dair alınan kararlar ve uygulamalarda yakın döneme kadar Rumlar da söz sahibi olmuştu.

Osmanlı taşra teşkilatındaki düzenlemeler ile birlikte Sinop sancağındaki yerel yönetimlerde temsil edilmeye başlayan Rum ahali, temsiliyet haklarını 20. yüzyıla da taşıdı. Örneğin 1903 yılına ait 21 numaralı Kastamonu vilayeti salnamesine göre, bu dönemde Sinop sancağı idare meclisinin gayrimüslim asli üyesi olarak metropolit vekili görev yapmaktaydı. Halk tarafından seçilen dört kişilik idare meclisi aza komisyonunda ise gayrimüslim ahaliyi temsilen Hacı Yordan Efendi ile Yorgi Kiryakidis Efendi bulunuyordu. Yine aynı dönemde sancak dâhilindeki çeşitli idari görevlerde de Rumlara rastlamak mümkündür. Örneğin nafıa komisyonunda ticaret, ziraat ve sanayi odası azası Vasili Efendi; belediye meclisinde Tabip Andonyadi Efendi, aşı memuru Atnoş Efendi, azalar İvan, Evirinos, Lefter Arsati ve Kiryako Koçidi Efendi gibi isimler yer alıyordu. Ayrıca Sinop karantinası, frengi ve gureba hastanesi, düyûn-ı umûmiye ve reji idareleri bünyesinde de tabip, eczacı veya memur olarak Rumların görev yaptığı anlaşılmaktadır.[74] Tüm bu örneklerden hareketle, Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sinop'ta da gayrimüslim nüfusun, sancak idaresinin farklı resmî birimlerinde görev aldığı ve temsil edildiği söylenebilir.

2.3.Rum Eğitim Kurumları

Sinop'taki Rum çocuklar, kiliselerin yanı sıra Islahat Fermanı sonrasında tanınan okul açma hürriyeti ile birlikte modern okullarda da eğitim almaktaydı. Bu okullar ortaokul derecesinde eğitim veren rüştiyeler ile ilkokul seviyesindeki iptidai mektepleriydi. Söz konusu okullar kız ve erkek olarak iki kısımdan oluşuyordu. Lise eğitimine devam etmek isteyenlerin bir kısmı Sinop İdadi Mektebi'ne gidiyor ya da başka vilayetlerde eğitimlerine devam ediyordu. Yüksek eğitim almak isteyen gençler ise İstanbul gibi büyük şehirleri veya az sayıda da olsa Amerikalı misyoner-

---

72 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1286 (M.1869), s. 44-45.
73 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1314 (M.1896), s. 235-236.
74 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1321 (M.1903), s. 277, 280-283.

lerin idaresindeki Merzifon Anadolu Koleji'ni tercih ediyordu.[75] İoannis Kalfaoğlu'na göre Sinop'taki Rum okulları eğitim düzeyi açısından gayet başarılı eğitim kurumlarıydı.[76] Kastamonu vilayeti salnamelerinden elde edindiğimiz bilgiye göre, 1869-1889 yılları arasında Sinop sancağında bulunan gayrimüslim mekteplerinin sayısı şöyledir:

Tablo 4: 1869-1889 Yılları Arasında Sinop Sancağında Bulunan Gayrimüslim Mekteplerinin Sayısı[77]

Tarih	Sinop	Boyabat	İstefan (Ayancık)	Toplam
1869	5	-	-	5
1870	5	-	-	5
1871	5	-	-	5
1872	5	-	-	5
1873	5	-	-	5
1874	5	-	-	5
1875	8	-	4	12
1876	4	-	5	9
1877	4	-	5	9
1889	2[78]	1[79]	-[80]	3

1890'lardan itibaren Kastamonu vilayeti salnamelerinde Sinop merkez kazasında yer alan Rum okulları erkek (zükur) ve kız (inas) mektepleri olarak iki ayrı başlık altında verilmiştir. İlgili belgelerde okulda görev yapan öğretmenlerin isimleri, kıdem sıraları, hizmetli ve öğrenci sayıları yer almaktadır. Örneğin 1892 yılında Sinop Rum Erkek Mektebi'nde 6 öğretmen görev yapıyordu. Söz konusu öğretmenlerin isimleri; muallim-i evvel Hristo Padrandi Efendi, muallim-i sânî Vasiliadi Efendi, muallim-i salis Sava Efendi, muallim Baba Yorgi Efendi, muallim Sava Efendi ve Lisan-ı Osmaniye muallimi Noris Efendi idi. Aynı dönemde 160

---

75 Merzifon Anadolu Koleji'nden mezun olan öğrenciler arasında tespit edilen Sinop'la bağlantılı iki öğrenci vardı. Bunlardan birisi Gerze/Sinop'ta ikamet eden ve doktorluk yapan Efthimiades Savvas, diğeri ise Sinop'ta yaşayan Avyerinos Vasileos S. idi. Gülbadi Alan, *Amerikan Board'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji*, Ankara 2008, s. 268, 277.

76 Kalfaoğlu, *a.g.e.*, s. 76.

77 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1286 (M.1869), s. 102; H.1287 (M.1870), s. 108; H.1288 (M.1871), s. 125; H.1288 (M.1872), s. 141; H.1290 (M.1873), s. 161; H.1291 (M.1874), s. 161; H.1292 (M.1875), s. 174; H.1293 (M.1876), s. 151, H.1294 (M.1877), s. 171; H.1306 (M.1889), s. 475.

78 Bu sıbyan mektebi olan bu iki mektep Rumlara aitti. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1306 (M.1889), s. 475.

79 Bu dönemde Boyabat kazasında bulunan 91 sıbyan mektebinden birisi Rumlara aitti. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1306 (M.1889), s. 484.

80 Bu döneme ait ilgili salnamede, Ayancık ile ilgili herhangi bir mektep tespit edilemedi.

öğrencili Sinop Rum Kız Mektebi'nde de iki muallime görev yapıyordu.[81] 1892-1903 yılları arasında Sinop'ta bulunan Rum erkek ve kız mekteplerine dair istatistiki bilgiler ise Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Sinop Rum Erkek ve Kız Okullarının 1892-1903 Yılları Arasındaki İstatistiki Verileri[82]

Tarih	Rum Erkek (Zükur) Mektebi			Rum Kız (İnas) Mektebi		
	Öğretmen	Hademe	Öğrenci	Öğretmen	Hademe	Öğrenci
1892	6	-	240	2	-	160
1893	6	-	240	2	-	160
1894	6	-	240	2	-	160
1896	3	1	228	2	-	175
1899	3	1	280	3	-	240
1903	6	2	214	3	1	234

Vital Cuinet'in 1894 verilerine göre Sinop sancağında toplam 17 Rum Ortodoks mektebi ve bu mekteplerde 410 öğrenci eğitim almaktaydı. Eğitim düzeyleri belirtilmeyen bu okulların ikisi dışında tamamı sancağın merkez kazasında bulunuyordu. Sancak merkezindeki 15 Rum Ortodoks mektebinde okuyan öğrenci sayısı 320 idi.[83] Ayrıca Boyabat'ta bulunan bir Rum mektebinde 40 öğrenci,[84] Ayancık'taki 4 Rum mektebinde ise 150 öğrenci eğitim görmekteydi.[85]

Lise düzeyinde eğitim almak isteyen Rum öğrencilerin bazıları Sinop İdadi Mektebi'ni tercih etmekteydi. Maarif-i Umûmiyye Nezâreti Salnamelerine göre 1896-1899 yılları arasından Sinop İdadisi'nde eğitim gören 72 öğrenciden 1'i gayrimüslim idi.[86] 1899-1900 eğitim öğretim döneminde idadi eğitimi alan 68 öğrenciden 6'sı gayrimüslim iken[87] 1901-1902 eğitim öğretim döneminde 96 öğrencili bu okula 8 gayrimüslim öğrenci kayıtlıydı.[88] Şehirdeki gayrimüslim nüfusun ağırlığını Rumlar oluşturmaktaydı. Dolayısıyla etnik yapılarını tespit edemediğimiz söz konusu öğrencilerin, büyük çoğunluğunun Rum olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir.

---

81 1892 yılında Sinop merkez kazasında bir idadi, bir rüştiye ve yetmiş iki iptidai mektebi bulunurken iptidai mekteplerden ikisi Rum cemaatine bağlıydı. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1310 (M.1892), s. 439-440, 442.

82 *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1310 (M.1892), s. 439-440; H.1311 (M.1893), s. 249; H.1312 (M.1894), ss. 312-313; H.1314 (M.1896), s. 240; H.1317 (M.1899), s. 261; H.1321 (M.1903), s. 284.

83 Cuinet, *a.g.e.*, s. 566, 582.

84 Cuinet, *a.g.e.*, s. 587.

85 Cuinet, *a.g.e.*, s. 590.

86 *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiyye*, Matbaa-i Amire, İstanbul, H. 1316 (M. 1898), s. 1122; *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiyye*, H. 1317 (M. 1899), s. 1308; *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umâmiyye*, H. 1318 (M. 1900), s. 1480.

87 *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiyye*, H. 1319 (M. 1901), s. 729.

88 *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiyye*, H. 1321 (M. 1903), s. 611.

Öte yandan Sinop'ta bulunan Rum zükûr ve inas mekteplerinde okutulan ders kitaplarının geneli Rumca harfli matbu eserler olup, çoğunluğu Yunanistan'dan temin ediliyordu.[89] Aynı durum ülkedeki diğer Rum okulları için de geçerliydi. Bu da devletin siyasi bütünlüğü açısından kaygıları da beraberinde getirmekteydi. Özellikle II. Abdülhamit döneminde, Osmanlı Devleti aleyhine olası siyasi faaliyetleri önlemek adına ülke bulunan yabancı devlet okulları ile azınlık okulları üzerinde sıkı denetimler yapıldı. Benzer uygulamalar zaman zaman Sinop'taki Rum mektepleri ve muallimleri için de geçerli oldu. Örneğin İnebolu'dan Ayancık'a gelen ve Ayancık rüsumat idaresinde eşyaları incelenen Sinop Rum mektebi mualliminin üzerinde Rumca harflerle yazılmış Türkçe ifadeler barındıran *Hristiyanlara Öğütler* (*Mevaiz-i Nasara*) isimli matbu bir risale çıkmıştı. Yapılan inceleme sonucunda bu eserin sakıncalı olmadığı anlaşılmış ve söz konusu risale sahibine iade edilmişti.[90] 1902 yılında yetkililer tarafından, Sinop Rum mektebi adına Atina'dan gönderilip, Sinop gümrüğüne gelen kitapların sakıncalı olup olmadıklarının incelenmesi ve birer nüshasının gönderilmesi istenmekteydi. Kitap adları ve eser sahiplerinin isimleri Rumca harfler ile belirtilen iki sayfalık listeye göre, basım tarihleri 1887 ila 1901 yılları arasında değişen ve tamamı Atina'da basılmış olan toplam 107 adet kitap Atina'dan Sinop'a gönderilmişti.[91] Kitapların incelenmesi hususunda görevlendirilen Müfettiş Mikail Efendi'nin raporu doğrultusunda sakıncalı olan 13 adet kitabın yasaklanmasına, geriye kalanlarının ise Rum mektebine iade edilmesine karar verildi.[92] İlerleyen dönemlerde de bu olaya benzer şekilde, Sinop gümrüğünce tespit edilen ve sakıncalı olup, olmadıkları hususunda incelemeye tabi tutulan kitap vakaları da yaşandı.[93]

Rum okullarında Türkçe dersi verilmemesi ise devlet nazarında çözülmesi gereken bir meseleydi. Türkçe'nin okutulması talebi Rum okullarına iletildiğinde ise bu dersin masraflarının devlet tarafından karşılanması isteniyordu.[94] 1876 yılında Sinop Rum Mektebi'nin Farisça, Türkçe ve Rika derslerini vermek üzere 300 kuruş, Türkçe dersini vermesi içinse 150 kuruş maaş ile bir muallimin atanması

---

89 Ersoy Taşdemirci'nin ifadesine göre, azınlık okulu olarak Osmanlı Devleti'nde en çok Rumlara ait okullar bulunuyordu. Bu okullar devlet denetiminden uzak ve devletin siyasi birliği aleyhinde hareket etmekteydi. Ayrıca Rum okullarında okutulan kitaplar Yunan okullarında okutulan kitaplarla aynıydı ve müfredatlarında Türkçeye ise yer verilmiyordu. Ersoy Taşdemirci, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S: 11, 2001, s. 20.

90 *BOA*, MF.MKT, 533/7, 08.07.1318/01.11.1900.

91 *BOA*, MF.MKT, 623/18, 19.01.1320/28.04.1902.

92 *BOA*, MF.MKT, 642/45,03.04.1320/10.07.1902; *BOA*, MF.MKT,653/60,14.05.1320/ 19.08.1902.

93 Örneğin Kuzey Karadeniz'de yer alan Anapa'dan Sinop'a gelen Hacı Yorgi'nin eşyalarının arasında yer alan sekiz kitaptan beşinin sakıncalı olduğu tespit edilmişti. Bu kitapların bir kısmı imha edilirken diğerleri kendisine iade edildi.. *BOA*, MF.MKT, 687/27,24.11.1320/. 22.02.1903.

94 Bu istek üzerine 1895'te Rumeli ve Anadolu'daki bazı Rum okullarında Türkçe dersini okutacak öğretmenlerin maaşlarının vilayetlerinin maarif tahsisatından karşılanması kararlaştırıldı. Daha sonra Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi gereğince Rum okullarında Türk Dili, Tarih ve Coğrafya dersleri Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutulmaya başlandı. Taşdemir, *a.g.m.*, s. 19-20.

istendi. Muallimlerin ücretleri gayrimüslim mektepleri maarif bütçesinden karşılanacaktı.[95] Bu istek üzerine Sinop Rum Mektebi'nde Türkçe dersleri vermek üzere 150 kuruş maaşla Hasan Efendi muallim olarak tayin edildi.[96] 1893 yılında ise Rum mektebinde Lisân-ı Osmâni dersi veren Rum milletinden Noris Efendi adındaki muallimin bu dersi verecek yeterliliğe sahip olmadığı anlaşıldı. Adı geçen şahsın yerine Sinop İdadisi Hesap ve Hendese Muallimi Talip Efendi'nin ya da uygun bir başka muallimin tayin edilmesi istendi. Aksi takdirde Noris Efendiye maaş verilmeyeceği mektep yetkililerine beyan edildi.[97]

1898 yılında Rum mektebindeki Lisân-ı Osmâni dersleri Fuad Efendi tarafından verildi.[98] Aralık 1898'de bu görevi vekaleten Sinop İdadisi muallimlerinden Faik Efendi üstlendi.[99] 1900 yılının sonlarına ise Faik Efendi'nin Lisân-ı Osmâni muallimliği görevinin asaleten yürütmesi ve maaşının ise Kastamonu Rum mektebi Lisân-ı Osmâni mualliminin aldığı ücrete eş değer olacak şekilde artırılması uygun görüldü.[100] Ayrıca Sinop Rum Mektebi'nde muallimlik yapan bir başka kişi ise Millî Mücadele dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Sinop'ta görev yapan önemli bürokratlarından birisi olan Hüseyin Hilmi (Uluğ) Bey idi. Rum mektebinde Türkçe dersleri veren Hüseyin Hilmi Bey'in asıl görevi Sinop Mutasarrıflığı tahrirat kalemi mübeyyizliği idi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında askere alınmasından dolayı Rum mektebindeki görevini sonlandırmak, mutasarrıflıktaki çalışmalarına ise bir süre ara vermek durumunda kaldı.[101]

Öte yandan Sinop'ta Türk muallimlerin Rum mektebinde görev yapmasına karşılık, Rum asıl muallimler de Türk okullarında derslere girdi. Örneğin Sinop Rüştiye Mektebi'nde 1913-1914 yıllarında Nikola Bey tarafından jimnastik dersleri verildi. Ayrıca hangi dersleri verdikleri bilinmemekle birlikte 1898-1900 yılları arasında Yanko Bey, 1904-1913 yılları arasında ise Yorgi Bey Sinop Rüştiyesinde görev yaptı.[102]

Rumların sancak dâhilindeki eğitim kurumlarından birisi de Ayancık'taydı. 1889 ve sonrasındaki salnamelerde Ayancık kazasında bir Rum mektebi olduğunu belirten bir ifade geçmemektedir. Ancak daha sonra bölgede ruhsatlı bir mektep açmak üzere Rumların bir girişimi olacaktı. Rum mektebi, Ayancık Liman Dairesi'ne ait arazi üzerine yapılmak istenmiş ve temeli atılmıştır. Bu olaydan kaynaklı şikâyet üzerine, Ayancık Kaymakamlığı tarafından inşaat yapımı durduruldu.[103] Ayancıklı Rum ahalinin talepleri ve Rum Ortodoks Patrikhanesi üzerinden Dersaâdet ile yapılan uzun yazışmalar neticesinde, 1 Ocak 1911 tarihinde Ayancık'ta bulunan Rum

---

95 *BOA*, MF.MKT, 36/92, 21.04.1293/16.05.1876.
96 *BOA*, MF.MKT, 45/71, 04.12.1293/21.12.1876.
97 *BOA*, MF.MKT, 183/152, 28.03.1311/09.10.1893.
98 *BOA*, MF.MKT, 89/61, 29.10.1315/23.03.1898.
99 *BOA*, MF.MKT, 423/18, 30.06.1316/14.12.1898.
100 *BOA*, MF.MKT, 534/43, 13.07.1318/06.11.1900.
101 *BOA*, DH.UMVM, 138/36, 11.07.1334/04.05.1916.
102 Turgay Altun, *Mekteb-i İdadi'den Öğretmenevi'ne Bir Asır (1885-1985)*, Sinop 2012, s. 62.
103 *BOA*, DH.MUİ, 66/13, 15.04.1328/26.04.1910.

kilisesinin bahçesine bir mektep inşa edilmesi hususunda izin verildi.[104] 24 Ocak 1911 tarihinde ise söz konusu yapının inşaat ruhsatnamesi almasına müsaade buyuruldu.[105] Böylelikle kazada bulunan Rum mektebi resmiyet kazandı.

2.4.Rum Cemaatinin Dinî Hayatı ve Dinî Yapıları

Dinî inanış açısından Hristiyan olan Sinoplu Rumlar Ortodoks mezhebine mensup kişilerden oluşuyordu. İstanbul (Fener) Rum Ortodoks Patrikliği'nin Amasya Metropolitliği'ne tabiydiler.[106] Dolayısıyla şehrin genelinde Doğu Ortodoks Kilisesi'ne bağlı kilise yapıları mevcuttu.[107] Halepli Paul'un seyahatnamesinden aktardığı üzere 17. yüzyılın ortalarında Ortodoks kilisesinin Amasya metropoliti yılın uzun bir süresini Sinop'ta geçiriyor, buradaki Ortodoks cemaate dinî liderlik ediyordu. 1887/1888'de Sinop'u ziyaret eden Rus kadın gezgin Lydie Paschkoff'un Sinop izlenimlerine yer verdiği makalesinde de görüldüğü üzere, aynı durumun 19. yüzyılda da devam ettiği anlaşılmaktadır. 6 ay Sinop'ta kalan Lydie Paschkoff'un aktarımıyla, bu dönemde Sinop'taki Rum Ortodoks kadınların büyüğü ve özellikle de kendini din adamlarına kabul ettirebilmiş Hacı Dudu isimli dul bir kadın vardı. Paschkoff tarafından *despot* diye nitelendirilen Ortodoks metropolit ise piskoposluğun sahasına giren Sinop'ta sekiz ila on ay kaldığı zaman Hacı Dudu'nun evinde ikamet ediyordu. Ayrıca 1853 yılındaki baskın sonucu Rus toplarının çökerttiği bir Ortodoks kilisesini tamir etme izni almak için Dersaâdet'te girişimlerde bulunmuş ve bu kilise Hacı Dudu'nun şahsi idaresi altına girmişti.[108]

Lydie Paschkoff'a göre Ortodoks din adamları çocukların yetiştirilmesine hizmet için ne zaman ne de para harcıyordu. Senede 30.000 Frank kadar para alan bu kişiler, hiçbir şeye para vermeden kazançlarını doğrudan kasalarına koyuyordu.

---

104 Ahşap ve iki katlı olarak inşaat izni alan bu okulun yapı planı için bkz. *BOA*, İ.MF, 17/20, 09.01.1329/01.01.1911.

105 *BOA*, BEO, 3849/288622, 23.01.1329/11.01.1911.

106 Kalfaoğlu, *a.g.e.*, s. 76.

107 Ayrıca kentte bir Katolik Kilisesi ve bir de Ermeni Apostolik Kilisesi vardı. Katolik Kilisesi'nin varlığı, ticari ya da idari amaçlarla dönem dönem Sinop'a gelen Katolik inanca mensup kişilerden kaynaklandığı şeklinde açıklanabilir. Diğer taraftan şehirdeki gayrimüslim nüfus arasında sınırlı sayıda Katoliklik inanç eğilimlerinin oluşmasında, Fransız Kapusen (Capuchin) rahiplerinin misyonerlik faaliyetlerinin de etkisi olmuştur. 1853 yılındaki *Sinop Baskını* ile birlikte şehirde çıkan yangın neticesinde metruk hale gelen yapılardan birisi de Sinop Katolik Kilisesi'ydi. Kısa süre sonra yangının yaralarını sarmak için harekete geçen Osmanlı Devleti, söz konusu kilisenin yeniden ibadete açılması adına 15.000 kuruş yani 150 lira yardımda bulundu. *BOA*, A.AMD, 73/41, 1273/1857; *BOA*, İ.HR, 137/7085, 07.03.1273/5.11.1856. Ayrıca Sinop'taki Varoş Mahallesi'nin Zeytinlik mevkiinde kapitülasyonlar sonucunda faaliyete geçmiş Fransız Kapusen rahiplerine ait bir kilise ve bir mektep vardı. Millî Mücadele Dönemi'nde ise bu binalar Fransız ve Türk yetkililer arasında sorun teşkil etti. Bu konu hakkında bkz. *BOA*, DH.İ.UM, 20/14, 20.08.1337/20.05.1919; *BOA*, DH.İ.UM, 19/1, 04.11.1337/01.08.1919; Nurettin Peker, *İstiklal Savaşı (1918-1923) Resim ve Vesikalarla: İnebolu, Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı,* İstanbul 1955, s. 42.

108 Lydie Paschkoff, "Sinope (Asie Mineure): Six Mois De Séjour Dans L'antique Capitale De Mithridate Et La Patrie De Diogene", *Le Tour Du Monde: Nouveau Journal Des Voyages*, Ed. M. Édourard Charton, Librairie Hachette, Paris 1888, s. 414. İlgili makalenin teminini sağlayan ve Sinop yerel tarihi üzerine araştırmalar yapan Sayın Barış Mert'e teşekkür ederim.

Patrikler Kârûn gibi zengin olmasına rağmen, diğer dinlere mensup din adamları tarafından kurulan dinî okullar ile mukayese edilebilir düzeyde Ortodoks okullarının açılmasına hiçbir yerde yardım etmediklerini ifade eden Paschkoff,[109] İstanbul (Fener) Rum Ortodoks Patrikhanesi ile Moskova Ortodoks Kilisesi arasındaki asırlık rekabetinin yarattığı bir tarafgirlik ile bu durumu eleştirmekteydi.

Öte yandan Osmanlı arşiv vesikalarından anlaşıldığı üzere Sinop'taki gayrimüslimler ibadetlerini yerine getirmekte ve dinî günlerini kutlamakta bir sıkıntı yaşamıyordu. Örneğin 1892 yılında Paskalya günü nedeniyle Sinop'taki Hristiyan ahali kiliselerde sabaha kadar ibadet etmişti. Ertesi gün ise metropolit vekili, yanındaki papazlar ve Hristiyan cemaatle hükümet binası önüne gelerek manzumeler okuyup, *padişahım çok yaşa!* nidaları ile dönemin padişahı II. Abdülhamid'e bağlıklarını sergilemişlerdi.[110]

Dinî mekanlar açısından Sinoplu Rum Ortodokslar[111] adına önemli dinî yapılardan birisi bugün Balatlar Kilisesi olarak bilinen manastırdı. Günümüzde şehrin Ada Mahallesi'nde yer alan bu dinî mekân, 1924 yılında Rumların Sinop'tan ayrılışına kadar Ortodoks Hristiyan Rum ahali tarafından manastır kilisesi ve mezarlık alanı olarak kullanıldı. 4 ila 6. yüzyıllar arasında mekânın kiliseye dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Burası, Orta Bizans Dönemi'nde ve Geç Osmanlı Dönemi olarak nitelendirilen 18. ve 20. yüzyıllarda Rum Ortodoks Manastırı ve Kilisesi olarak kullanılmıştı.[112] Kastamonu vilayeti salnamelerine göre 1869-1903 yılları arasında Sinop sancağı dâhilinde yer alan Hristiyan kilise ve manastırların dağılımı ise Tablo 6'da gösterilmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Hristiyan ibadethaneleri ağırlıklı olarak sancak merkezi olan Sinop'ta toplanmıştı. Boyabat'ta 1890'ların başlarında bir, Ayancık'ta ise 1875-1877 yılları arasında 9 kilise yapısı vardır. Ancak diğer yıllara ait verilere göre, bölgede herhangi bir Hristiyan ibadethanesi bulunmamaktaydı. Sinop kent merkezinden sonra sancak dâhilinde Rum nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerden birisi Ayancık kazasıydı. Her ne kadar burada Rum nüfus varlığı biliniyor olsa da 1889 ve daha sonraki tarihli salnamelerde kazada Rumlara ait herhangi bir kilise kaydı bulunmaması dikkat çekicidir. Ayrıca Vital Cuinet'e göre de 1894'te Ayancık'ta herhangi bir Rum kilisesi mevcut değildir.[113] Ancak çeşitli Osmanlı arşiv vesikalarında Ayancık ve çevresinde kilise yapılması için

---

109 Paschkoff, *a.g.m.*, ss. 114-115.

110 *BOA*, Y.PRK.UM, 24/44, H. 19.09.1309/17.04.1892.

111 Sinop Ortodoks cemaatine dair önemli belgelerden birisi ise Ankara Millî Kütüphane Başkanlığı El Yazmaları Koleksiyonu'nda *06 Mil Yz Latince 15* yer numarasıyla kayıtlı olan ve Yunan alfabesiyle yazılmış 63 sayfalık Sinop Ortodoks cemaati isim listesidir. Meşin ciltli bu el yazmasının girişinde; *Panagia Soumela (Sümela Manastırı) adına 1891 yılında Sinop'un kutlu vatandaşlarını kaydediyorum* şeklinde bir açıklama yazısı vardır. Harf karakterleri açısından okunması zor olan bu yazma eser, ileri de tercüme edildiği takdirde Sinop Ortodoks cemaatine dair daha farklı bilgiler sunabilir.

112 Gülgün Köroğlu-Filiz İnanan-Eda Güngör Alper, "Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı 2012 ve 2013 Yılı Çalışmaları", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı (02-06 Haziran 2014/Gaziantep) Kitabı*, Yay. Haz. Haydar Dönmez, C: 1, Ankara 2014, s. 512, 517.

113 Cuinet, *a.g.e.*, s. 589.

ruhsat verildiği ya da bakıma muhtaç kiliseler için tamir izni çıkarıldığı bilinmektedir. Örneğin 1861 yılında Ayancık'ın[114] Sırna karyesindeki bazı kiliselerin tamiri ve bir kilise inşa edilmesi hususunda ruhsat verildi.[115] 1891'de yine Ayancık'taki bir Rum'un tarlasına yedi sene evvel inşa edilen kilisenin ve mektebin izinsiz yapıldığından dolayı yetkililer ile Rum ahali arasında bir ihtilaf yaşanmıştı.[116]

Tablo 6: Sinop Sancağında Bulunan Kilise ve Manastır Sayıları (1869-1903)[117]

Tarih	Sinop	Boyabat	İstefan (Ayancık)	Toplam
1869	4	-	-	4
1870	4	-	-	4
1871	4	-	-	4
1872	4	-	-	4
1873	4	-	-	4
1874	4	-	-	4
1875	11	-	9	20
1876	12	-	9	21
1877	12	-	9	21
1889	15[118]	1[119]	-[120]	16
1892	5	1	-	6
1893	5	1	-	6
1894	5	-	-	5
1896	6	-	-	6
1899	6	-	-	6
1903	6	-	-	6

1850 yılında Sinop merkez kazasının Güregöz nahiyesine bağlı Karacaköy'de Rumlara ait Meryemana adlı bir kilise bulunmaktaydı. Sinop Kadısı Mahmut Hamdi'nin önerisi ve kaza idare meclisinin onayıyla tamire muhtaç olan bu kilisenin onarımı için gerekli mazbata verilmişti.[121] Diğer taraftan 1897 yılına ait başka

[114] Kazanın eski adı İstefan'dır. Bölgenin isminin değiştirip, Ayancık isminin verilmesine 1889 yılında karar verilmiş, 1890'da ise isim değişikliğine gidilmiştir. Bkz. *BOA*, ŞD, 1652/6, 08.04.1307/02.12.1889; *BOA*, DH.MKT, 1765/45, 13.02.1308/28.09.1890.

[115] *BOA*, İ.HR., 183/10208, 14.10.1277/25.04.1861.

[116] Liva İdare Meclisi tarafından kilise için verilen mazbata ve söz konusu kilisenin yapı planı için bkz. *BOA*, ŞD, 1654/3, 20.11.1308/M. 27.06.1891.

[117] *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1286 (M.1869), s. 102; H.1287 (M.1870), s. 108; H.1288 (M.1871), s. 125; H.1288 (M.1872), s. 141; H.1290 (M.1873), s. 161; H.1291 (M.1874), s. 161; H.1292 (M.1875), s. 174; H.1293 (M.1876), s. 151, H.1294 (M.1877), s. 171; H.1306 (M.1889), s. 475; H.1310 (M.1892), ss. 442, 448; H.1311 (M.1893), ss. 251, 259; H.1312 (M.1894), s. 319; H.1314 (M.1896), s. 452; H.1317 (M.1899), s. 323; H.1321 (M.1903), s. 355.

[118] 15 kilisenin tamamı Rumlara aitti. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1306 (M.1889), s. 475.

[119] Söz konusu kilise Rumlara aitti. *Kastamonu Vilayeti Salnamesi*, H.1306 (M.1889), s. 484.

[120] Bu tarihten sonraki salnamelerde, Ayancık'ta gayrimüslimlere ait kilise veya manastır gibi herhangi bir dinî yapıdan bahsedilmemektedir.

[121] *BOA*, A.MKT.UM, 20/96, 20.08.1266/1 Temmuz 1850.

bir belgede, Gerze'deki Rum kilisesin harap olan çan kulesinin yeniden inşası için ruhsat verilip, kilise ve çan kulesi mevki ekli krokilerde gösterilmişti.[122] Tüm bu örneklerden hareketle, Sinop ve ona bağlı kazalardaki Rum kiliselerine dair salnamelerden edinilecek bilgilerin sınırlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla İstanbul (Fener) Rum Ortodoks Patrikhanesi kayıtları, kilise defterleri, şer'iyye sicilleri, azınlık vakıflarına ait belgeler vs. çeşitli arşiv malzemelerinin yanı sıra arkeolojik buluntulardan da istifade edilerek Sinop'taki gayrimüslim ahaliye ait dinî yapılar hakkında yapılacak başka bir çalışma ile farklı bilgilere ulaşılması mümkündür.

2.5.19. Yüzyılın İkinci Yarısında Rum Mahallesi Yangınları

Gerek mimari açısından ahşap yapılaşmanın yaygın olması ve yıl boyunca sürekli rüzgarların etkisi nedeniyle Sinop'ta sıklıkla yangın vakaları görülmüştür. Ayrıca Rus donanması tarafından gerçekleştirilen Sinop baskını sonucu, 19. yüzyılın ortalarında harp kaynaklı büyük bir yangın vakası da yaşanmıştı. 1853 yılından sonra Sinoplu Rumların yaşadığı ve Varoş Mahallesi diye de isimlendirilen kale surlarının dışındaki yerleşim yerinde çıkan ve tespit edilebilen önemli ilk yangın ise Ocak 1889 yılında gerçekleşti. Söz konusu yangın sonucunda Rumlara ait 28 ev ve 7 dükkân yandı. Osmanlı yetkililerince yangının yarattığı hasarın maddi boyutu tahmini 3.000 lira olarak kayıtlara geçti. Yangın vakası ile birlikte evleri tahrip olan Rumlar, kentin uygun mahallelerine yerleştirildi ve bir taraftan da ihtiyaç sahiplerine yardımlar dağıtıldı.[123] Ancak 1889 yılında yaşanan bu hadise sonrası yangınzedeler için toplanan yardımlarda bazı usulsüzlükler yaşandı. Vekaleten Sinop mutasarrıflığı görevini yürütmek ve eski mutasarrıf hakkındaki iddiaları soruşturmak için Sinop'ta bulunan Ebubekir Hâzım Tepeyran, bu usulsüzlükleri inceleyip, yangın mağdurlarına yardımların ulaşması için girişimlerde bulundu.[124]

Rum mahallesindeki bir başka yangın faciası ise 14 Ocak 1895 tarihinde yaşandı ve büyük maddi hasara yol açtı. Varoş Mahallesi'ndeki bir bakkal dükkanında çıkan yangın sonucunda alevler neredeyse tüm mahalleyi yuttu. Neticede Rum mahallesindeki 350 ev, 2 kilise, 3 Rum mektebi ve bir hamam yandı. Yangın sırasında bir erkek ve bir kadın yaşamını yitirirken mahalle bekçisi de çıkan yangınla birlikte hayatını kaybetti. Olayın ertesi günü Sinop mutasarrıflığı tarafından Kastamonu vilayetine gönderilen telgrafla, 2.000 nüfustan oluşan mahalle sakinleri için hemen iaşe çalışmalarına başlandığı ve açıkta kalan Hristiyan ahalinin iskânı için bir komisyon teşkil edildiği bildirildi.[125] Yangından birkaç gün sonra mutasarrıflıkça gönderilen bir başka telgrafta ise yangın sonrasında mülki idarenin

---

[122] 9 metre yüksekliğinde ve 500 kuruş masraf ile yeniden yapılacak olan bu çan kulesi için verilen ruhsat izni ile planı için bkz. *BOA*, İ.AZN, 24/42, 19.10.1314/23.03.1897; *BOA*,BEO, 962/72091, 07.01.1315/08.06.1897. Ayrıca aynı dönemlerde 221 nüfuslu ve cemaatinin tamamı Rum olana Gerze nahiyesinin Donuzalan (Domuzalan) karyesinde çıkan yangın sonucu yanan Rum kilisesin, 4.000 kuruş masraf ile yeniden inşaatı için de ruhsat verilmiştir. İlgili ruhsatname ve yeni yapının planı için bkz. *BOA*, İ.AZN., 26/31, 17.02.1315/18.07.1897.

[123] *BOA*, DH.MKT, 1604/118, 12.07.1306/14.03.1889.

[124] Olayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ebubekir Hâzım Tepeyran, *Hatıralar*, İstanbul 1998, s. 110-111.

[125] *BOA*, Y.A.HUS, 317/15, 18.07.1312/15.01.1895.

öncülüğünde, sivil memurların ve askerî yetkililerin denetiminde Sinop ahalisi tarafından 14.070 kuruş; bir başka ifadeyle 140,7 liralık bağış toplanıldığı ifade ediliyordu.[126]

Yangın esnasında Rum mahallesinde bulunan iki kilise ile üç Rum mektebi de büyük hasar gördü. Yanan kiliselerden birisi Aya Yani Kilisesi olup, 3 Rum okulu da bu kilisenin avlusu dâhilindeydi. Sinop Belediyesi'nce hazırlanan 2 Mayıs 1896 tarihli yazıda, yangın nedeniyle ağır hasara uğrayan Aya Yani Mahallesi[127] civarında yerleşik 502 Rum hanesi bulunduğu belirtilmişti. Bu hanelerde erkek ve kadın olmak üzere toplam 3.337 Rum nüfus ikamet ediyordu.[128] Eylül 1896'da ise yanan kilise ve avlusu dâhiline yeni bir kilise ve çan kulesi ile üç adet mektep binasının yapılması için inşaat izni verildi.[129] Bugün İstiklal İlköğretim Okulu yerleşkesi içinde yer alan bu yapılardan, 1899'da yapımı tamamlanan ve üzerinde Rumca kitabesi bulunan iki eski okul binası hâlen eğitim maksatlı kullanılmaktadır. Yine bu yerleşkenin alt sokağı üzerinde 1902 yılında yapılan ve Rumca kitabesi bulunan bir de çeşme vardır.[130]

3. 19.Yüzyıl Biterken

19. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da yaşanan Ermeni olayları ile 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndan kaynaklı ülkenin çeşitli bölgelerinde toplumsal gerilimin yansımaları oldu. Ancak bu dönem Sinop'taki Rum ahali özelinde incelendiğinde istisna olaylar dışında,[131] genel olarak daha sakin atlatıldı. Örneğin 1896 yılından Osmanlı ordusunun askerî ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tesisat-ı askerîye iane adı altında bir yardım kampanyası başlatıldı.[132] Bu yardım çalışmalarına Sinoplu Hristiyanlar da destek vermek için müracaatta bulundu, muhafaza-ı vatan uğruna gayrimüslimler tarafından sergilenen bu tutum ise resmî makamlarca memnuniyetle karşılandı.[133] Ayrıca Osmanlı-Yunan Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce devlet yetkilileri tarafından, Sinop'taki Rumlar ile Müslüman ahali

---

126 *BOA*, Y.A.HUS, 317/39, 20.07.1312/17.01.1895.

127 Osmanlı arşiv belgelerinin genelinde Hristiyan/Rum Mahallesi'nin ismi *Varoş Mahallesi* olarak geçmektedir. Ancak bazı arşiv belgelerinde ilgili mahallenin Rumca adı olan *Aya Yani* isminin de kullanıldığı görülmektedir.

128 *BOA*, İ.AZN, 21/11, 08.03.1314/17.08.1896.

129 *BOA*, BEO, 838/62849, 07.04.1314/15.09.1896; *BOA*, BEO, 841/63059, 13.04.1314/21.09.1896.

130 Gerek bu çeşme gerek eski Rum (Varoş) Mahallesi'nde yer alan ve Rumca kitabesi ile birlikte günümüze kadar ulaşan Reji Çeşmesi (1908) hakkında bkz. İsmail Ulus, *Açıklamalı Sinop Kitabeleri*, İstanbul 2014, s. 162-165.

131 Örneğin Sinop'ta bulunan Reji İdaresi'nin muhasebe kâtibi ile ambarcısının geceleyin kayıkla gezerken Osmanlı Devleti aleyhinde sözler sarf edip, Yunan Kralı hakkında övücü sözler içeren ve duyulacak şekilde şarkı söylemeleri üzerine bu durum Sinop mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezâreti'ne bildirilip, haklarında tahkikat başlatılmıştı. *BOA*, DH.ŞFR, 131/66, 02.07.1302/ 14.09.1886.

132 Fatma Ürekli, Muzaffer Ürekli, "Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Yardım Kampanyaları ve Toplumsal Dayanışma Üzerine Değerlendirme", *Osmanlı Dönemi Balkanlar'da Kültürel ve Sosyal Hayat*, Ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer, Ankara 2018, s. 166.

133 *BOA*, Y.PRK.ASK, 116/55, 16.07.1314/21.12.1896; *BOA*, DH.TMIK.M, 25/78, 25.07.1314/ 30.12.1896.

arasında savaştan kaynaklı bir husumet yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması mutasarrıflık makamından istendi.[134]

20. yüzyılın başlarında ise Müslüman ve Rum ahali arasından bir huzursuzluk yaşanmadığı görülmektedir. Hatta 1895'te yaşanan yangın faciası ve sonrasında olduğu gibi her iki ahali ihtiyaç durumunda birbirlerine maddi ve manevi yardımlarda bulundu. Ayrıca toplumsal meselelere de ortak tepki verdikleri görülmektedir. Örneğin 1905 yılında dönemin Sinop Mutasarrıfı Kadri Bey ve oğullarından gördükleri zalimane tavra ve haksız muamelelere tepki göstermek için Müslüman ve gayrimüslim ahalinin ortak katılımı ile bu durum protesto edildi. Sinop hükümet binasının önünde gerçekleştirilen bu protesto gösterisine Sinop merkez kazasından yaklaşık 2.000 kişi katıldı. Dükkân ve mağazalarını kapatarak durumu protesto etmeye gelen ahaliyi temsilen bir heyet mutasarrıflık makamı ile görüştü. Heyette dönemin Rum Ortodoks Metropolit Vekili Dimitri Efendi de yer aldı. Olayların daha fazla büyümemesi için ise Kastamonu Valiliği ve yerel makamlarca hızlı bir şekilde önlem alınmaya çalışıldı.[135]

Ne var ki Sinop'ta Müslüman ve Hristiyan ahalinin bir afet veya bir haksızlık karşısında ortak hareket etme ve beraber yaşama duygusu zamanla ortadan kalktı. Bu duygunun ortadan kalkmasında, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşadığı siyasi, askerî ve ekonomik buhranlar, sosyal çatışmalar, azınlıkların öz belirtim çabaları ve bu çabaların ülke dışından destek görmesi gibi pek çok değişkenin bir araya gelmesi etkili oldu. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Karadeniz'deki Rumlar arasında etkili olan Pontus düşüncesi ve ayrılıkçı çete eylemleri nedeniyle bölgedeki Rumlar Birinci Dünya Savaşı yıllarında tehcire tabi tutuldu. Millî Mücadele Dönemi'nde memleketlerine dönmelerine karşılık, Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde Türk ve Yunan heyetlerinin aldığı ortak karar gereğince Sinop ve Anadolu'nun diğer bölgelerinde Rumlar mübadele kapsamında Türkiye'den ayrıldı.[136]

Sonuç

Sinop'ta uzun yıllar birlikte yaşayan Türk ve Rum ahalinin birlikteliği 19. yüzyılda da sorunsuz bir şekilde devam etti. Bu dönemde Rum nüfus yoğunluğu, Sinop sancağının merkez kazası olan Sinop kenti ile Ayancık, Gerze kazaları ve buralara bağlı karyelerde toplanmıştı. Boyabat kazasındaki Rum sayısı ise sancağın diğer bölgelerine nispeten daha azdı. Farklı kaynaklardan elde edilen verilere göre, 19. yüzyılın sonlarında Sinop sancağının nüfus yapısı içerisinde Rumların oranı %4,85 ile %6,8 arasında değişkenlik gösteriyordu. Sinop merkez kazasında bulunan Rumlar, kale surlarının dışında yer alan ve Varoş Mahallesi olarak isimlendirilen

---

134 *BOA*, DH.ŞFR, 205/112, 14.01.1313/26.03.1897. Cevap yazısında ise gerek Sinop'ta gerek Kastamonu vilayeti dâhilinde savaş öncesinde Müslüman ahalinin tavırlarında bir değişiklik gözlenmediği ifade edilmektedir. *BOA*, DH.ŞFR, 206/6, 16.01.1313/28.03.1897.

135 Sinop halkının ayaklanmasına dair bkz. *BOA*, DH.ŞFR, 357/133, 26.09.1321/30.09.1905; *BOA*, Y.A.HUS, 496/83, 13.10.1323/11.12.1905; *BOA*, Y.MTV, 281/86, 13.10.1323/11.12.1905; *BOA*, Y.PRK.ASK., 234/92, 13.10.1323/11.12.1905.

136 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Sinoplu Rumlara yönelik tehcir ve mübadele kararlarının uygulanışına dair hazırladığım makalem yayın aşamasındadır.

mahalle etrafında ikamet ediyordu. Hane tipleri, Karadeniz'de yaygın olarak görülen ahşap yapılaşma ve geleneksel Rum mimari izleri taşıyordu.

Şehrin ticari hayatında en etkili olan grup Rumlardı. Genel olarak ticaret, zanaat ve denizciliğin çeşitli kolları ile uğraşan Sinoplu Rumlar, kırkın üzerinde meslekle iştigal ediyorlardı. Özellikle denizcilik, balıkçılık, bağcılık, tütün yetiştiriciliği, kuyumculuk, zeytinyağı üretimi ve fıçı yapımında söz sahibiydiler. Sınırlı tarım kolları ve bahçe yetiştiriciliği ile meşgul olan Rumlar, ihtiyaçlarını karşılayacak kadar da hayvancılıkla uğraşıyordu. Ticari kazançlarının yanı sıra konut ve dükkân akarlarından elde ettikleri kazançları karşısında ise gelir vergisi olarak vergi-yi mahsusa ödemekle mükelleflerdi.

Tanzimat dönemi ile birlikte azınlıklara yerel meclislerde temsil edilme hakkı tanınması neticesinde, Sinop sancağı idare meclisi ile Sinop Belediyesi'nde Rum din adamları ve eşraftan kimseler de yer aldı. Dolayısıyla sancak içerisinde yürütülen idari işlerde ve toplumsal hayata dair alınan kararlarda, özellikle Tanzimat Dönemi ile birlikte çoğulcu bir katılım söz konusuydu. Bunların dışında yerel bürokrasinin pek çok alanında çalışan Rumlar, Türkler ile birlikte çeşitli komisyonlarda, memuriyetlerde ve sağlık hizmetlerinde görev yaptı.

Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup olan Sinop Rum cemaati, Amasya Metropolitliğine bağlıydı. Sinop merkezde ve kazalarında bu cemaate ait kilise yapıları bulunmaktaydı. Söz konusu yapıların kimisi ruhsatlı, kimisi ise ruhsatsızdı. Ancak Ortodoks inanca sahip bu kişilerin dinî ibadetlerini zorlanmadan yerine getirebildikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan Rumlar, Sinop'ta açtıkları ilk ve orta dereceli Rum azınlık okulları sayesinde hem erkek hem de kız çocuklarına genel ve dinî eğitim verme imkânına buldu. Eğitim dili Rumca ve Yunanca olan bu okullarda okutulan kitaplar Yunanistan'dan tedarik ediliyordu. Öğretmen kadrosu Rum eğitimcilerden oluşan bu okullarda işlenen Türkçe dersleri ise Türk muallimler tarafından verilmekteydi. Diğer taraftan bazı Rum muallimler de Sinop İdadi Mektebi'nde görev yapmış ve Müslüman öğrencilere dersler vermişti.

Sonuç olarak Sinop'ta yaşayan Rumlar ve Türkler her ne kadar temelde farklı inanç ve kültür yapılarına sahip olsalar da bölgedeki Müslüman ve Hristiyan halk arasında karşılıklı hoşgörünün hâkim olduğu söylenebilir. Küçük bir yarımada üzerine kurulan Sinop'ta, birlikte yaşayan, çeşitli felaketler ya da haksızlıklar karşısında ortak hareket eden ve karşılıklı ticari münasebetler oluşturan bu iki halk, 19. yüzyıl boyunca ciddi sosyal çatışmalar yaşamadı. Söz konusu durum Sinop sancağının diğer kazalarındaki toplumsal yapılar için de geçerli oldu. Bu hoşgörü ve birliktelik ortamı, Osmanlı Devleti'nin savaşlardan kaynaklı buhran devrinde bozuldu ve 20. yüzyılın ilk çeyreği biterken yol ayrımına girildi. Ancak bu durum başka bir çalışmanın konusu olarak ele alınması ve derinlemesine irdelenmesi gereken bir konudur. Dolayısıyla bu çalışmanın zamansal sınırlaması 1800 ila 1900 yılları arasını kapsadığından, Sinop'taki Rum nüfusun 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki sosyal yapısına ve mübadele neticesinden bölgeden ayrılışlarına değinilmedi.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO): 838/62849; 841/63059; 962/72091; 1433/107407; 3849/288622

Dâhiliye Muhaberat-ı Umûmiye İdaresi Evrakı (DH.MUİ.): 66/13

Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umûmiye Evrakı (DH.İ.UM.): 20/14; 19/1

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT.): 1604/118; 1765/42

Dâhiliye Nezâreti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.): 131/66; 205/112; 206/6; 357/133

Dâhiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye ve Vilayet Müdürlüğü Evrakı (DH.UMVM): 138/36.

Dâhiliye Nezâreti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH.TMIK.M.): 25/78

Hariciye Nezâreti Siyasi (HR.SYS.): 1362/44İrade Adliye ve Mezahib (İ.AZN): 21/11; 24/42; 26/31

İrade Hariciye (İ.HR.): 137/7085; 183/10208

İrade Maliye (İ.MF.): 17/20

Mektubi Kalemi (MF.MKT): 36/92; 45/71; 183/152; 389/61; 423/18533/7; 534/43; 623/18; 642/45; 653/60; 687/27

Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.}AMD.): 73/41

Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (A.}MKT.MVL.): 94/74

Sadaret Mektubi Kalemi Umûm Vilayet Evrakı (A.}MKT.UM.): 20/96

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.}MKT.MHM.): 431/45; 436/93

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD.): 1652/6; 1654/3

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.): 281/86

Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK.): 116/55; 234/92

Yıldız Perakende Evrakı Umûmi (Y.PRK.UM.): 24/44

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS.): 317/15, 39; 496/83

2.Salnameler

Kastamonu Vilayeti Salnamesi, Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiyye, Matbaa-i Amire.

3.Araştırma ve İnceleme Eserleri

ALAN, Gülbadi, *Amerikan Board'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji*, TTK Yayınları, Ankara 2008.

ALTUN, Turgay, *Mekteb-i İdadi'den Öğretmenevi'ne Bir Asır (1885-1985)*, Şimal Matbaası, Sinop 2012.

BAY, Abdullah, "Güney Karadeniz'de Yeni Rus Politikası: Sinop'ta Rus Konsolosluğunun Açılması", *Sinop'ta Türk İslam Kültürü Sempozyumu (5-7 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, Ed. Cüneyd AYDIN-Emrah Dindi- FIRINCI, Doğan, C: I, Sinop 2018, ss. 47-60.

BIJIŞKYAN, Per. Minas, *Pontos Tarihi: Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz*, Çev. Hrand D. Andreasyan, Çiviyazıları Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1998.

CUİNET, Vital, *La Turquie d'Asie: Géographie Administrative, Statistique Descriptive et Raisonnée de L'asie-Mineure*, Edt. Ernest Leroux, C: 4, Paris 1894.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara 1997.

DARKOT, Besim, "Sinop", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C: 10, İstanbul 1979, ss. 683-689.

DEMİR, Cenk, "Kastamonu Vilâyet Salnâmelerine Göre Sinop'un İdari ve Demografik Yapısı (1869-1903)", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 5, S: 17, Aralık 2014, ss. 45-64.

DEMİRKAYA, Fulya Üstün - TULUK, Ömer İskender, "Eflatun'un Kurbağası Sinope'den Sinop'a: Kaynaklara Göre Sinop Kentinin Fiziksel Gelişimi", *METU JFA*, C: 29: 1, 2012/1, ss. 45-68.

EVLIYA ÇELEBI b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, C: 2, İstanbul 2006.

EYİCE, Semavi, "Jaubert, Pierre-Amédéee (1779-1847)", *TDV İA*, C: 23, ss. 576-578.

GÜLER, İbrahim, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Sinop*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1992.

GÜLLÜ, Ramazan Erhan, *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi: Osmanlı'dan Cumhuriyete*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

HAMİLTON, William John, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, Printed by William Clowes and Sons, Vol: I, London 1842.

İBN BATTÛTA, *İbn Battûta Seyahatnamesi-I*, Çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

JAUBERT, Pierre Amédée, *Voyage en Armenie et en Perse, Fait dans Les Anees 1805-1806*, Paris 1821.

KALFAOĞLU, Ioannis, *Küçük Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası*, Çev. ve Yay. Haz. Özge Özgür, Albatros Yayıncılık, İstanbul 2013.

KARPAT, Kemal H., *Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin 1985.

KÖROĞLU, Gülgün - İNANAN, Filiz - GÜNGÖR ALPER, Eda, "Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı 2012 ve 2013 Yılı Çalışmaları", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı (02-06 Haziran 2014/Gaziantep) Kitab*ı, Yay. Haz. Haydar Dönmez, C: 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2014, ss. 511-534.

ORTAYLI, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, TTK Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2018.

ÖZ, Mehmet, "Sinop", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 37, ss. 252-256.

ÖZCAN, Besim, *Sinop Deniz Felaketi-30 Kasım 1853*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2008.

_____, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 2, 2007, ss. 7-18.

ÖZCAN, Selim, *Tanzimat Döneminde Sinop Şehri*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, Sinop 2015.

_____, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Sinop'taki Gayrimüslimlerin Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S: 30, Güz 2011, ss. 145-172.

ÖZCANOĞLU, Zeynel Zeki, *Geçmişin Fotoğraflarıyla Sinop Tarihi-I*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2007.

ÖZTÜRK, Özhan, *Pontus: Antik Çağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Nika Yayınevi, Ankara 2016.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C: III, Milli Eğitim Basımevi, 2. Baskı, İstanbul 1971.

PAUL OF ALEPPO, *The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch: Part The Ninth: Conclusion of the Travels. Black Sea-Anatolia-Syria*, Translated by F. C. Belfour, Vol: II, London 1836.

PASCHKOFF, Lydie, "Sinope (Asie Mineure): Six Mois De Séjour Dans L'antique Capitale De Mithridate Et La Patrie De Diogene", *Le Tour Du Monde: Nouveau Journal Des Voyages*, Edt. M. Édourard Charton, Librairie Hachette, Paris 1888, ss. 401-416.

PEKER, Nurettin, *İstiklal Savaşı (1918-1923) Resim ve Vesikalarla: İnebolu, Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, Gün Basımevi, İstanbul 1955.

SİNOP, *Yurt Ansiklopedisi*, C: 9, İstanbul 1982/1983.

SLADE, Sir Adolphus, *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, Çev. ve Haz. Candan Badem, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

STREUBER, W. T., *Sinope, ein Historisch-Antiquarischer Umriss*, Basel 1855.

TAŞDEMİRCİ, Ersoy, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S: 11, 2001, ss. 13-28.

TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım, *Hatıralar*, 2. Baskı, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1998.

TEXIER, Charles, *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çev. Ali Suat, C: 3, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara 2002.

TOURNEFORT, Joseph Pitton de, *Tournefort Seyahatnamesi-Ege Adaları*, Çev. Ali Berktay, Edt. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 2013.

TURAN, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

ULUS, İsmail, *Açıklamalı Sinop Kitabeleri*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, No. 10, İstanbul 2014.

ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Devrinde Sinop*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

ÜREKLİ, Fatma; ÜREKLİ, Muzaffer, "Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Yardım

Kampanyaları ve

Toplumsal Dayanışma Üzerine Değerlendirme", *Osmanlı Dönemi Balkanlar'da Kültürel ve Sosyal Hayat*, Edt. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2018, ss. 141-214.

YILMAZ, Özgür "Güney Karadeniz'de Yeni Fransız Politikası: Pascal Fourcade ve Sinop Konsolosluğu (1803-1809)", *Cahiers Balkaniques*, Vol: 42, 2014, ss. 223-268.

Çevrimdışı Kaynaklar

www.elia.org.gr. (Erşim Tarihi:15.03.2019)

Ek-1

Sinop Rum Mektebi Öğretmen ve Öğrencileri – 1903
Kaynak:http://eliaserver.elia.org.gr:8080/lselia/listres.aspx?lsid=132494&fcode=f210a&ftext= ΤΟΠΟΣ%20ΦΑ&fval=Σινώπη&form=300007

Ek-2

Sur Dışında Yer Alan Rum (Varoş) Mahallesi - 1900'lü Yılların Başı
Kaynak: Zeynel Zeki Özcanoğlu, *Geçmişin Fotoğraflarıyla Sinop Tarihi-I*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2007, s. 34.